

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти –другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 2 курсу, 631 групи

КНИШУК ЛЕСЯ ІВАНІВНА

Керівник: кандидат педагогічних наук,

доцент Богданюк Антоніна Миколаївна

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 3 від 07.11.2023 р.*

Завідувач кафедру _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ – 2023

АНОТАЦІЯ

Книшук Л.І. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі ігрової діяльності в початковій школі – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 102 с.

У науковій роботі порушується актуальна проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі ігрової діяльності, адже гри належить важлива роль у процесі розвитку дитячої особистості: формуванні позитивних якостей, інтересу й готовності до навчання; розвитку її пізнавальних та творчих здібностей; підготовці життя; засвоєнні громадського досвіду тощо.

Метою дослідження стало теоретичне обґрунтування особливостей розвитку та вивчення стану розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі ігрової діяльності в учнів початкових класів. Відповідно до мети у першому розділі проаналізовано психолого-педагогічну літературу та розкрито сутність розвитку творчих здібностей дитини та особливості молодшого шкільного віку як сенситивного періоду для творчого розвитку засобом ігрової діяльності; охарактеризовано ігрову діяльність та її роль у розвитку творчих здібностей молодших школярів. У другому розділі обґрунтовано розвиток творчих здібностей як одне з основних завдань ігрової діяльності; проведено вивчення стану їх розвитку в дітей; запропоновано модель розвитку творчих здібностей засобом ігрової діяльності в сучасній початковій школі.

Отже, результати проведеного аналізу засвідчують необхідність розробки рекомендацій для педагогів з метою засвоєння ними теоретико-практичних аспектів ефективного використання системи ігор у процесі творчого розвитку особистості дитини.

Ключові слова: гра, ігрова діяльність, творчість, творчі здібності,

розвиток творчих здібностей, модель розвитку творчих здібностей.

ABSTRACT

Knishuk L.I. Development of creative abilities of young students in the process of gaming activities in primary school – Manuscript Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 013 Primary Education. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. – 102 p.

The work deals with the problem of developing the creative abilities of younger schoolchildren in the process of game activities in primary school.

The purpose of the study was the theoretical substantiation of the peculiarities of the development of creative abilities of younger schoolchildren in the process of game activity. In accordance with the goal, the main tasks were implemented: the literature on the research topic was researched and analyzed; the peculiarities of younger schoolchildren are theoretically substantiated; game activity of primary school students is characterized; the development of creative abilities is substantiated and methodical support for game activities is offered.

The results of the analysis prove the need to develop recommendations for teachers in the process of creative development of a child's personality.

Key words: game, game activity, organization of game activity, creative abilities, development of creative abilities, game tasks.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	9
1.1. Сутність розвитку творчих здібностей дитини як психолого-педагогічна проблема	9
1.2. Особливості молодшого шкільного віку як сенситивного періоду для творчого розвитку засобом ігрової діяльності	19
1.3. Роль та значення ігрової діяльності для розвитку творчих здібностей учнів початкових класів	28
<i>Висновки до першого розділу</i>	33
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	36
2.1. Розвиток творчих здібностей – одне з основних завдань ігрової діяльності в сучасній початковій школі	36
2.1.1. <i>Структура, етапи та показники розвитку творчих здібностей учнів початкових класів</i>	36
2.1.2. <i>Педагогічні умови розвитку творчих здібностей у процесі ігрової діяльності молодших школярів</i>	46
2.2. Експериментальне вивчення стану розвитку творчих здібностей у молодших школярів в умовах ігрової діяльності сучасного закладу освіти	59
2.3. Характеристика моделі розвитку творчих здібностей учнів початкових класів засобом ігрової діяльності в сучасній початковій школі	69
<i>Висновки до другого розділу</i>	74
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні, у період значущих змін у суспільно-економічному та політичному житті України, виникла потреба в радикальній перебудові сфери освіти та виховання. Основною метою є створення умов для формування конкурентоздатної та творчо налаштованої особистості, здатної до самопочуття, самовизначення, самореалізації та самовдосконалення.

Поважаючи людину, як найвищу цінність, наша країна взяла на себе зобов'язання втілювати гуманістичні ідеї в педагогічну теорію та практику. Таким чином, сучасна шкільна освіта повинна створювати оптимальні умови для самореалізації особистості учня, розкриття всіх його природних задатків та розвитку здатності до свободи, відповідальності та творчості.

Навчання в початковій школі повинно враховувати розвиток творчих здібностей як неодмінної умови для єдності знань, умінь і навичок учнів, а також їх творчих можливостей. Розвиток творчих здібностей визначається як вміння використовувати знання в нестандартних ситуаціях і розвиток розумових дій. Це також включає розвиток мислення, здатність узагальнювати, перетворювати знання в гнучкі системи та творчо аналізувати ситуації.

Сучасний нормативний інструментарій розвитку освіти визначає для педагога завдання створення умов для максимального самовизначення та самовираження кожної дитини. Розуміється, що особистісний розвиток кожного учня не завжди співпадає з напрямком руху до великої науки. Однак, кожен може навчатися з задоволенням і користю. Для цього важливо, щоб процес діяльності був максимально відповідний потребам і можливостям кожної дитини.

Сучасні першокласники - це діти шестирічного віку, які активно взаємодіють з ігровою діяльністю, яка є для них близькою та зрозумілою. Під

час гри діти виявляють вільніше визначені цілі, реалізують їх та аналізують результати. Гра дозволяє їм бути суб'єктами ігрового процесу, активними творцями, які можуть впливати на оточення та постійно самовдосконалюватись.

Визначні педагоги минулого і сучасності (А. Запорожець, І. Кант, Я. А. Коменський, Д. Локк, Ф. Рабле, Ж-Ж. Руссо, С. Русова, К. Ушинський та інші) приділяли значну увагу проблемам ігрової діяльності.

Особливого значення у працях науковців набуває розвиток творчої особистості в освітній діяльності. Представимо дослідників розвитку сучасних творчості особистості: І. Волощук, Н. Волкова, Н. Волошина, В. Вихрущ, А. Канищенко та інші довели, що найбільш інтенсивний період розвитку креативності припадає на молодший шкільний вік.

Аналіз наукового матеріалу з проблеми розвитку творчих здібностей дозволив зробити висновок про їх природу, структуру, складність шляхів розвитку, багатоаспектність, недостатню розробленість проблеми розвитку творчих здібностей у процесі навчання, що дає можливість дати тлумачення творчих здібностей.

Сучасний напрямок досліджень визначається розширенням області застосування ігрової форми навчання та удосконаленням методики моделювання. Тому пошук нових методів навчання збільшив цікавість у нових формах навчання, зокрема, в ігровій діяльності. Це доводять численні науково-методичні публікації таких авторів, як В. Галузинський, М. Євтух, Г. Кіт, Г. Ковальчук, М. Козак, В. Корнєєв, Г. Осадчук, І. Підласий, І. Рижов, Ю. Рісований, Г. Тарасенко, С. Тесленко та інші.

Наукові дослідження підтверджують важливу роль ігрової діяльності у житті та розвитку молодших школярів, адже гра сприяє формуванню в дитини молодшого шкільного віку інтересу, готовності до навчання та інших позитивних якостей. Вона впливає на розвиток пізнавальних здібностей та готує дитину до повноцінного щасливого життя. Гра також сприяє засвоєнню

соціального досвіду та формуванню всіх аспектів особистості дитини.

Активне впровадження ігрової діяльності в початковій школі є вкрай необхідним, оскільки дозволяє успішно й ефективно формувати в дитини молодшого шкільного віку мотивацію, готовність до творчості, позитивне ставлення до навчання тощо.

Зазначене вище зумовило потребу вивчення стану досліджуваної проблеми і вибір теми дослідження: *«Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі ігрової діяльності в початковій школі»*.

За мету дослідження ми обрали: теоретичне обґрунтування проблеми розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку та вивчення стану розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі ігрової діяльності в початковій школі.

Згідно мети наукової роботи нами визначено **завдання дослідження:**

1. Розкрити сутність проблеми розвитку творчих здібностей та особливості молодшого шкільного віку як сенситивного періоду для творчого розвитку засобом ігрової діяльності.

2. Обґрунтувати значення й педагогічні умови розвитку творчих здібностей засобом ігрової діяльності в сучасній початковій школі.

3. Здійснити вивчення стану розвитку творчих здібностей учнів початкових класів у процесі ігрової діяльності в умовах сучасного закладу освіти.

4. Охарактеризувати модель розвитку творчих здібностей молодших школярів засобом ігрової діяльності в сучасній початковій школі.

Об'єкт дослідження: розвиток творчих здібностей учнів початкової школи.

Предмет дослідження: розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі ігрової діяльності.

Задля досягнення мети та розв'язання завдань використано наступні **методи дослідження:**

- аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури з досліджуваної проблеми;
- синтез та узагальнення отриманої інформації про сутність досліджуваної теми;
- бесіди, спостереження, анкетування, тестування з метою вивчення стану розвитку творчих здібностей в учнів початкових класів у процесі ігрової діяльності.

Теоретичне значення дослідження полягає у розкритті теоретико-методичних основ проблеми розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку у процесі ігрової діяльності.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання матеріалів дослідження учителями початкових класів, вихователями ГПД, асистентами вчителя для ефективної реалізації умов розвитку творчих здібностей молодших школярів засобом гри, а також викладачами та студентами в освітньому процесі ЗВО.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Чернівецького ліцею №19 ім. Ольги Кобилянської.

Структура дослідження: дипломна робота складається з анотації, вступу, двох розділів, параграфів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сутність розвитку творчих здібностей дитини як психолого-педагогічна проблема

Спрямований розвиток творчих здібностей у молодшого школяра починається вже з початком навчання. Цей період визначається як єдиний час у житті, коли творчість може стати природним та універсальним аспектом існування людини.

Такі поняття, як «здібності», «обдарованість», «талант» та «геніальність», є категоріями психології. З наукової точки зору можна відзначити, що кожне з цих понять, хоча й мають схожість, володіє певною термінологічною специфікою.

Важливо відзначити, що А. Маслоу, один із засновників гуманістичної психології, вважав, що точна теорія особистості повинна враховувати не лише витоки поведінки та закономірності розвитку людини, але й потенційні висоти, які може досягти кожен індивід.

Одна з ключових ідей концепції відомого психолога полягає у самоактуалізації як вияві вищих потреб людини. Це поняття описується як повне використання талантів, здібностей та потенціалу. Адже, самоактуалізація – це процес, «коли здібності особистості розкриваються повністю та творчо». «Потреба у самоактуалізації має різноманітні форми, виражаючись у власних мотиваціях, здібностях та спрямованості. Креативність, щирість, сміливість та наполеглива праця виступають як основні характеристики самоактуалізованих особистостей» [28; с. 12].

З цієї причини науковці активно досліджують питання виявлення, навчання та виховання творчо та інтелектуально обдарованих дітей, які

мають утворити еліту у галузі політики, науки, техніки, мистецтва, бізнесу та стати висококваліфікованими професіоналами [8; 11; 23; 27; 40].

Психолог, економіст А. Маслоу відзначає: «Якщо ви свідомо прагнете бути менш важливою особистістю, ніж дозволяють ваші здібності, я попереджаю, що ви будете глибоко нещасливі все життя» [28]. Люди на різних рівнях використовують цю категорію, намагаючись визначити рівень здатності особистості до конкретної діяльності. Інколи звучить категоричне «ні» та висувається «діагноз», що конкретна дитина не може засвоїти певні знання чи навички через свої обмежені здібності. Тому розуміння цього терміну має велике значення [32, с. 82].

Філософ Р.Немов [35] вбачав, що здібності представляють собою індивідуально-психологічні особливості людини, які відповідають потребам конкретної діяльності і є ключовим чинником для успішного її виконання.

Згідно з висловленням психологів «здібності – це характеристика інтелекту людини, що виявляється у навчальних, трудових, наукових та інших видів діяльності і є необхідною передумовою для досягнення успіху.

Відомий філософ [45] розглядає здібності як узагальнену систему психологічних дій в індивіда, результати закріплення не конкретних методів, а психологічних процесів, за допомогою яких реалізується діяльність.

Американський психолог Е. Фром [55] описує творчі здібності як «здатність до захоплення та вивчення, уміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; це нахиленість до відкриття нового і здатність до глибокого розуміння власного досвіду».

Важливо зауважити, що згідно з В. Рибальченком [44], «ключові показники творчих здібностей включають швидкість і гнучкість мислення, оригінальність, допитливість, точність і сміливість. Швидкість мислення визначається кількістю ідей, що виникають за одиницю часу» [44, с. 22]. Гнучкість мислення виявляється у здатності швидко і без особливих зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу, а також у спроможності бачити

можливості використання отриманої інформації в різних контекстах. Гнучкість є навичкою переносу, яка сприяє легкому переходу від одного класу явищ до іншого, подоланню фіксованості методів вирішення, вчасному відмовленню від компрометованої гіпотези та готовності до інтелектуального ризику та парадоксів.

Важливо відзначити, що Б. Теплов [52] у своїх працях акцентує увагу на трьох основних ознаках здібностей:

1) «Здібності є індивідуально-психологічними особливостями, які відрізняються у різних людей.

2) Здібності відносяться лише до тих особливостей, які стосуються успішного виконання конкретної діяльності чи декількох обов'язків» [52, с.351].

Здібності не можна обмежувати знаннями, вміннями та навичками, які вже сформовані у людини, хоча вони впливають на легкість та швидкість навчання. Вітчизняний науковець В. Рибальченко вказує на те, що уроджені, генетично обумовлені особливості центральної нервової системи або окремих аналізаторів розглядаються як вихідні точки, на основі яких, в залежності від культурно-педагогічних умов, можуть формуватися здібності різного рівня. Іншими словами, передумовою розвитку здібностей є вроджені вихідні точки [14, с.351].

Термін «задатки» спеціалісти [44, с.45] пов'язують з двома компонентами - спадковістю та вродженістю. Під «спадковістю» розуміють фактори, які існують та розвиваються у конкретної людини на основі генетичного фонду її предків. Під «уродженістю» мають на увазі умови внутрішньоутробного життя цієї людини та умови проходження пологів у її матері.

Згідно з поглядом В. Рибальченка, задатки є вродженими, іноді обумовленими генетичним фондом, іноді пренатальними умовами, потенційними можливостями розвитку більшості анатомічних, фізіологічних

та психічних рис людини [44, с.21].

Психологи, розглядаючи унікальний набір особистісних рис кожної людини, говорять про «індивідуальність». Індивідуальність формується на основі задатків, у процесі виховання та навчання. Тобто, вона не залежить від біологічних факторів і формується під впливом соціальних умов та самовиховання [45].

Задатки, до певної міри, можуть бути обмежувальним елементом, встановлюючи внутрішні межі максимального розвитку індивіда при найсприятливіших умовах.

Сучасна науковиця Т. Журавльова [20] визначає декілька закономірностей у розвитку здібностей:

1. «Специфічність та часовий аспект: Чим більш специфічні здібності, тим раніше вони виявляються. Задатки грають важливу роль у розвитку конкретних видів здібностей.

2. Роль задатків у творчих досягненнях: Рівень задатків визначає масштаб і оригінальність творчих досягнень. Уроджені та спадкові фактори мають визначальний вплив на цей процес.

3. Вплив культурно-виховного середовища: Рівень задатків визначає можливий майбутній вплив культурно-виховного середовища. Якість цих умов визначає, на якому рівні реалізуються задатки. Дитина з сильними задатками може успішно розвиватися навіть у несприятливому або нейтральному середовищі, якщо у неї є можливість займатися цікавою для неї діяльністю.

4. Роль мотивації та тренувань: Для дітей із менш вираженими задатками важливою стає мотиваційна та тренувальна функція суспільного середовища. Для них важливо мати доступ до джерел інформації та займатися діяльністю, що викликає їх інтерес» [20].

Дійсно, розумно виокремити запитання щодо поняття обдарованості: чи воно загальне, чи спеціальне? Згідно з розглядом В. Рибальченка [44,

с.22], обдарованість охоплює як загальні (інтелектуальні) здібності, так і різні види спеціальної обдарованості, такі як психомоторна, художня, математична, творча, соціальна та інші. Обдарованість визначається як сукупність загальних та спеціальних здібностей, які дозволяють дитині досягати високого рівня та вирізнятися від загальної маси інших дітей.

З іншого погляду, обдарованість є системною рисою психіки, яка розвивається протягом життя і визначає можливості досягнень людини на винятково високому рівні в одній чи кількох сферах діяльності порівняно з іншими людьми [49, с.79].

Психолог Р. Фрейджер [54] виокремлює три категорії обдарованих дітей, де до першої категорії входять молодші школярі з надзвичайно високим загальним рівнем розумового розвитку, особливо, молодших школярів.

Існує категорія обдарованих дітей, яка включає тих, хто, хоча і не досягав успіхів у навчанні з якихось причин, є дуже активними у пізнанні, оригінальними за психічним складом та має непересічні розумові резерви. Така обдарованість може бути потенційною або «прихованою», і розумові здібності таких учнів часто розкриваються вже у старшому шкільному віці.

Важливо відзначити, що ознаки обдарованості є відносними. Обдарована дитина може або не проявляти допитливість. Також, обдарованість часто плутають із успіхами у конкретних дисциплінах, які можуть бути ситуативними та обумовлюватися внутрішньо значущою мотивацією на досягнення успіху. Такий школяр може бути наполегливим у вивченні конкретних предметів, але це не завжди свідчить про його обдарованість. З іншого боку, низький чи середній рівень навчальних досягнень не обов'язково вказує на відсутність обдарованості, а може бути пов'язаний з недостатньою мотивацією, старанністю чи упертістю.

Вказані параметри часто визначають обдарованість та властивості обдарованих дітей. Ось детальніше про кожен із них:

1. «Активність та завжди зайнятість: Обдаровані молодші школярі, як правило, проявляють високий рівень енергії та завжди шукають нові справи або проекти для занять. Їм може бути цікаво працювати над кількома завданнями одночасно.

2. Наполегливість у досягненні мети: Обдаровані молодші школярі ставлять перед собою високі цілі і проявляють наполегливість у їх досягненні. Вони можуть бути вимогливими до себе та оточуючих.

3. Допитливість та бажання досліджувати світ: Обдаровані молодші школярі мають сильний інтерес до навчання та дослідження навколишнього світу. Вони можуть намагатися розуміти сутність різних явищ та постійно прагнути отримати нові знання.

4. Самостійність та робота із літературою: Обдаровані молодші школярі можуть виявляти схильність до самостійної роботи, зокрема з літературою. Вони вміють критично мислити та категоризувати інформацію.

5. Критичне мислення та проникнення в сутність речей: Обдаровані молодші школярі можуть розвивати критичне мислення та здатність розуміти глибинні зв'язки та причинно-наслідкові відносини.

6. Хороша пам'ять та великий словниковий запас: Обдаровані молодші школярі, як правило, мають розвинену пам'ять і швидко засвоюють нову інформацію. Вказані риси психосоціального розвитку є також важливими для розуміння та визначення обдарованості й талановитості у дітей» [24, с. 28].

Тож, розглянемо кожен з пунктів детальніше:

1. «Сильно розвинуте почуття справедливості та власна система цінностей: Обдаровані молодші школярі можуть виявляти високий рівень справедливості, що виявляється ще на ранніх етапах їхнього розвитку. Вони можуть мати чітку систему цінностей та високі стандарти для себе та інших.

2. Яскрава продуктивна уява: Уява є важливим елементом творчого та інтелектуального розвитку. Обдаровані молодші школярі можуть мати яскраво виражену продуктивну уяву, що сприяє їх творчому мисленню та

здатності генерувати нові ідеї.

3. Сприйнятливість до невербальних проявів почуттів інших: Обдаровані молодші школярі можуть бути чутливими до невербальних виразів емоцій та виявляти інтерес до розуміння інших людей. Це може сприяти їхній соціальній взаємодії та емпатії.

4. Добре розвинуте почуття гумору: Гумор є важливим аспектом психосоціального розвитку. Обдаровані молодші школярі можуть мати розвинене почуття гумору, що сприяє їх соціальному взаємодії та адаптації.

5. Підвищене почуття відповідальності та акуратне виконання зобов'язань: Обдаровані молодші школярі можуть виявляти високий рівень відповідальності та ставити високі стандарти для себе. Це може позитивно впливати на їхні досягнення та успіхи» [8; с. 25].

Зазначені риси допомагають створювати повноцінний образ особистості обдарованої молодшого школяра, а їх може сприяти вдосконаленню методик навчання та виховання для відповідності їхнім потребам і можливостям.

Щодо фізичних особливостей обдарованих дітей, важливо відзначити, що не існує конкретних стереотипів щодо їхнього зросту, ваги або зовнішності, відповідно до повсякденних уявлень (наприклад, уявлення про худорлявого «книжкового черв'яка» з окулярами). Фізична різноманітність обдарованих дітей часто робить їх привабливими, позбавляючи їх загальних стереотипів.

На основі спостережень науковця Т. Журавльової можна виділити наступні аспекти:

1. «Обдаровані молодші школярі, так само як і талановиті дорослі, частіше мають високий рівень енергії і, як правило, сплять менше, ніж зазвичай.

2. Моторна координація та майстерність володіння руками часто відстають у обдарованих дітей, особливо в молодшому віці, порівняно з

їхніми пізнавальними здібностями. Для їхнього розвитку важлива практика, оскільки різниця між інтелектуальним та фізичним розвитком може викликати труднощі та сприяти формуванню незалежності.

3. Зір обдарованих дітей (особливо до 8 років) часто нестабільний, і їм може бути важко змінювати фокус з близької відстані на дальню (наприклад, від парти до дошки)» [20; с. 13].

У дослідженнях творчості обдарованих дітей визначають ряд характеристик, що вказують на прояв їхніх інтелектуальних та творчих здібностей. Серед цих особливостей виокремлюють високу пізнавальну активність, допитливість, бажання створювати нове, самостійність у вирішенні нових завдань та пошуку оригінальних рішень. Також відзначається швидкість засвоєння нової інформації, висока швидкість розумових процесів, здатність широкодіпазонного використання власних знань, швидке опанування умінь, навичок і прийомів, фантазування та схильність до творчої інтерпретації.

Науковець А. Матюшкін у своїх дослідженнях розглядає творчу обдарованість як «загальну психологічну передумову творчого розвитку та формування творчої особистості». Він виділяє кілька основних структурних компонентів обдарованості молодшого школяра, серед яких важливою є «домінуюча роль пізнавальної мотивації. Крім того, визначаються дослідницька творча активність, яка виявляється у вирішенні проблем та виявленні нового, здатність генерувати оригінальні рішення, прогнозування і передбачення, а також здатність до створення ідеальних еталонів з високими естетичними, моральними та інтелектуальними оцінками» [26].

Важливо враховувати, що терміни «обдарованість» та «талановитість» не завжди можна використовувати як синоніми. Досить часто ці слова вживаються із специфічними значеннями, що може призводити до непорозумінь. Визначення терміну «талановитий» за В. Рибальченком [44] вказує на особу з високим рівнем здібностей в конкретній сфері, при цьому ці здібності вже успішно реалізовані у суспільно значущих продуктах. Термін

«талановитий» також передбачає виявлений творчий елемент і переважання проявів задатків.

Отже, введення такого терміну дозволяє уникнути двозначності та визначити особливості, які характеризують не лише високі здібності, а й їх успішну реалізацію та творчий внесок у конкретній сфері.

Дослідниця Т. Журавльова [20] підкреслює, що «поняття «особистість, - на її думку, - є водночас і обдарованою, але не будь-яку обдаровану особу можна вважати талановитою. Деяким обдарованим дітям ще потрібно досягти рівня талановитості, і, на жаль, це досягають не всі» [20, с.18].

За визначенням О. Кульчицької [26], «геніальність — це найвищий рівень вияву творчих здібностей, який вже оцінюється суспільством як досягнення особистості» [26, с.47]. Якщо розглядати творчість як процес, то геній — це особа, яка творить на основі несвідомої активності і здатна переживати широкий спектр станів завдяки виходу несвідомого творчого суб'єкта з-під контролю раціонального начала та саморегуляції.

Маємо намір підкреслити, що на сучасному етапі розвитку науки вживається термін «креативність» як синонім до поняття «творчі здібності». Також «творче, продуктивне і дивергентне мислення вважаються складовими креативності» [36, с. 12].

У цьому контексті креативність розглядається як здатність генерувати нові ідеї, винаходити щось нове або використовувати існуюче у новий спосіб. Саме цей аспект обдарованості найчастіше враховується при характеристиці нестандартної та талановитої молодшого школяра.

Відповідно до І. Бурменської [4], «креативність — це загальна здібність до творчості, яка характеризує особистість взагалі і проявляється у різних сферах діяльності». Це розглядається як незалежний фактор обдарованості» [37, с.10-11].

Сучасний науковець В. Рибальченко виділяє три типи креативності: - первинну (загальну), потенційну та спеціалізовану:

«Первинна креативність — це загальна здібність до творчості, яка розвивається у дітей до 7 років під впливом сприятливих факторів середовища. Потенційна креативність — термін, що характеризує вроджені передумови для творчості. Спеціалізована (актуальна) креативність — це здібність до творчості в конкретній сфері діяльності (літературі, музиці, науці і т. д.), що розвивається на основі креативності під впливом досвіду» [44, с.26].

Між основними характеристиками творчих здібностей, які виділяють психологи-дослідники, можна відзначити наступні [5, с.58]:

- «Свобода (стрімкість, легкість) думки: Оцінюється кількість ідей, які виникають за певний період часу. У цьому випадку важлива не якість ідей, а саме їхня кількість.

- Гнучкість думки: Це здатність швидко та без зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу. Вона включає в себе уміння бачити, як інформацію, отриману в одному контексті, можна використати в іншому.

- Оригінальність: Ця властивість визначає здатність породжувати ідеї, які відрізняються від звичних, загальноприйнятих. Вона охоплює виникнення нових теорій, парадоксальних рішень та незвичайних концепцій.

- Допитливість: Це уміння дивуватися, проявляти цікавість та відкритість до всього нового.

- Точність: Визначає здатність удосконалювати творчий продукт та надавати йому завершеного вигляду.

- Сміливість: Це здатність приймати рішення у ситуаціях невизначеності, не лякатися висновків, при цьому завершувати розпочаті справи та ризикувати власним успіхом та репутацією» [37, с.12].

Необхідно відзначити, що питання, які висувають педагоги та психологи, часто зосереджуються навколо проблем здібностей, обдарованості, таланту та геніальності. Вчителі прагнуть розібратися у тому, що саме стоїть за кожним з цих термінів.

Такий підхід до визначення понять «здібності», «обдарованість», «талант» та «геніальність» вимагає методологічного підходу. Сучасна психологія накопичила інформацію з цієї проблематики як з вітчизняних, так і з міжнародних джерел, і теоретичне обґрунтування кожного терміну має виражену практичну спрямованість.

1.2. Особливості молодшого шкільного віку як сенситивного періоду для творчого розвитку засобом ігрової діяльності

Умови розкриття творчого потенціалу залежать від внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на розвиток особистості молодшого школяра. До внутрішніх факторів відносяться природні задатки та особистісні властивості, такі як пізнавальний інтерес, схильність до творчих виявів, спонтанність, допитливість, пошукова активність, фантазія і уява.

Дослідниця В. Ягоднікова вважає, що «пошукова діяльність в молодшому шкільному віці є основою творчості дітей. Ця діяльність виявляє природну допитливість, активність та творчу трансформацію нових знань і досвіду дитиною. Розвиток творчості та розкриття творчого потенціалу в молодшому шкільному віці обумовлені створенням дорослими сприятливих умов для розв'язання проблемних ситуацій, постановки творчих завдань і формування у молодшого школяра унікального евристичного досвіду» [69; с. 13]. Цей досвід сприяє активному розвитку уяви та творчості молодшого школяра.

Самостійна творчість молодшого школяра включає в себе експериментування та пошукову діяльність, спрямовану на вирішення проблемних ситуацій та подолання невизначеності. Дослідницька поведінка є однією з ключових умов розвитку інтелектуально-творчого потенціалу молодших школярів, а пізнавальні потреби, виявлені у дітей у вигляді дослідницької пошукової активності, є загальною характеристикою їх творчого потенціалу.

За висловленням В. Мухіної, «взаємодія з дитиною на рівні уяви дає

дорослому можливість впливати на її розвиток, свідомо спрямовуючи вільну фантазію дитини в напрямок творчості. Під керівництвом дорослого малюк може подолати стихійність і спонтанність, що є характерними для роботи його уяви» [38; с. 17].

Таким чином, високий творчий потенціал у дошкільному віці сприяє активності розвитку компонентів творчого мислення та здібностей в молодшому шкільному віці у певній сфері діяльності. Виявлення цього потенціалу проявляється у готовності та здатності до самостійної творчої діяльності. Створення умов для розвитку творчого потенціалу сприяє розкриттю творчої особистості та обдарованості, що проявляється у таких показниках, як «оригінальність, поліваріативність, здогад та фантазія, а також у швидкості досягнення результатів творчої діяльності» [39, с.175].

Важливо зауважити, що «ключовим фактором ефективності розвитку та реалізації творчого потенціалу в молодшому шкільному віці є рівень забезпечення творчого розвитку дітей і створення дорослими сприятливих умов для стимулювання їхньої творчої активності» - причому в традиційних «дитячих» видах діяльності [39, с.177].

Необхідно визначити, чи ці показники є вродженими, чи залежать від впливу оточуючого середовища. Один із розробників системи вимірювання творчих здібностей, П. Торренс, вказує, що успадкований потенціал не є найважливішим показником майбутньої творчої продуктивності. Те, наскільки творчі імпульси молодшого школяра набудуть характеру творчості, залежить від впливу батьків та інших дорослих. Сім'я може розвивати або пригнічувати творчий потенціал дитини ще у дошкільному віці.

Для молодшого школяра основною діяльністю, де виявляється його творчість, є гра, яка «не лише створює умови для такого вияву, але й, за свідченням досліджень психологів, сприяє розвитку творчих здібностей

дитини та стимулює її. У природі дитячих ігор закладені можливості для розвитку гнучкості й оригінального мислення, здатності конкретизувати та розвивати як свої власні задуми, так і пропозиції інших дітей» [31, с.33].

Цитуючи видатних педагогів і психологів, можна визначити важливість ігрової діяльності в розвитку молодшого школяра. Видатний В. Сухомлинський підкреслював, що «без гри немає повноцінного розумового розвитку молодшого школяра, а її духовне життя стає повноцінним тільки тоді, коли школяр живе в світі гри, любові, казки, музики, фантазії та творчості» [51]. Психологи виділяють неповторну специфіку гри, в якій «формується всі компоненти особистості молодшого школяра та відбуваються значні зміни в психіці» [8].

Адже «гра виявляє особливості мислення та фантазії молодшого школяра, розвиває її емоційність, активність та творчість., тому без гри немає повноцінного «естетичного та вольового розвитку молодшого школяра» [8]. Педагоги наголошують, що «ігрова діяльність для молодшого школяра» має таке саме значення, як «трудова діяльність для дорослого» [29].

Гра виконує роль «важливого засобу розвитку молодшого школяра, готує її до школи і майбутнього життя. Це цілеспрямована, свідома, творча діяльність, яка зміцнює фізичні сили, розвиває організаторські здібності, уяву, фантазію, творчість та об'єднує дитячий колектив» [13]. Даніми фізіології також підтверджується природна властивість нервово-психічної організації людини — «намагання зрозуміти навколишнє, що виявляється в запитаннях та іграх молодшого школяра» [18].

Таким чином, гра відіграє ключову роль у формуванні особистості та розвитку різних аспектів дитячого потенціалу. Психологи минулого століття вбачали в ігровій діяльності «фокус, де збираються, проявляються та формуються всі сторони психічного життя особистості». Спостерігаючи за дитиною під час гри, можна «отримати уявлення про її інтереси, виявити особливості характеру, ставлення до друзів, дорослих» [45].

Ігрова діяльність займає важливе місце в системі фізичного, морального, трудового та естетичного виховання молодших школярів. Для молодшого школяра «важлива активна діяльність, яка підвищує її життєвий тонус і задовольняє інтереси. Ігри сприяють збереженню та зміцненню здоров'я молодшого школяра, роблять її життя більш змістовним і повним, а також формують впевненість у власних силах». Видатний педагог і лікар назвав ігри «психічним вітаміном» [33].

Вітчизняний педагог К. Ушинський визначав хорошу гру тією, в якій «проявляється радість творчості, перемоги або естетичного задоволення». Він підкреслював, що «будь-яка фантазія викликає прагнення дітей до самостійності, але не всяка самостійність призводить до хорошої гри» [29].

Ігрова є провідною діяльністю, а особливо з урахуванням її соціального змісту, важливо, щоб нею керували дорослі. Згідно з твердженням науковців, «у грі відбувається становлення людини, і дорослі повинні не лише спостерігати за цим процесом, але й керувати ігровою діяльністю, використовуючи свої вміння уміло, тонко і тактовно» [8].

В ігровій діяльності головною стає людина, її дії та взаємини з іншими людьми, особливо коли вона набуває рольової форми: «вона є дієвим засобом вирішення суперечності між бажанням та можливістю молодшого школяра брати участь у житті та діяльності дорослих» [33].

Важливою характеристикою ігрової діяльності є внутрішній характер її мотивації. Молодші школярі граються через задоволення самим ігровим процесом, і для дорослих важливо використовувати цю природну потребу для поступового залучення дітей до більш складних творчих форм ігрової активності. При цьому «акцент робиться на самому процесі та експериментуванні, а не на прагненні досягти конкретного результату гри» [33].

Для оптимального розвитку творчих здібностей молодшого школяра рекомендується створити певні умови, які включають фізичні, соціально-

економічні та психологічні аспекти. Згідно з психологом Дж. Смітом, основні умови включають:

1. «Умови фізичні: Наявність матеріалів для творчості та можливість працювати з ними в будь-яку хвилину. Доступ до різноманітних творчих інструментів і ресурсів може сприяти розвитку творчих здібностей молодшого школяра.

2. Умови соціально-економічні: Забезпечення відчуття зовнішньої безпеки у молодшого школяра, тобто гарантія того, що її творчі вияви не будуть отримувати негативної оцінки від дорослих. Сприятлива соціальна та економічна обстановка може створити умови для вільного вираження творчості.

3. Психологічні умови: Формування у молодшого школяра відчуття внутрішньої безпеки, розкнутості і свободи, забезпечуючи підтримку дорослими її творчих досягнень. Психологічний комфорт сприяє розвитку творчого потенціалу та стимулює самовираження» [39].

Створення цих умов може сприяти не лише розвитку творчих здібностей молодшого школяра, але й його загальному психологічному та соціальному добробуту» [39].

Роль дорослих у розвитку творчих здібностей молодшого школяра включає не лише створення умов, але й активну допомогу в її творчому розвитку. Для кращого розуміння впливу гри на розвиток особистості дітей, зокрема творчого потенціалу, розглянемо різні підходи до класифікації та типізації гри для молодших школярів:

1. «Сюжетно-рольові та творчі ігри:

- Побутові ігри: Сюжетні ігри, які моделюють різні ситуації з побуту, дозволяють дітям емоційно відчувати реальність та вивчати соціальні ролі.

- Театральні ігри: Молодші школярі можуть втілювати різні ролі, розвиваючи театральне мистецтво та творчість.

- Ігри із загальною тематикою: Спрямовані на розвиток уяви та

творчої участі, де молодші школярі можуть виражати свої ідеї та уявлення.

- Будівельні ігри: Залучають дітей до конструювання, розвиваючи просторове мислення та фантазію.

2. Ігри з правилами:

- Дидактичні ігри: Засновані на правилах та спрямовані на навчання різних предметів або навичок.

- Рухливі ігри: Можуть бути сюжетними чи безсюжетними, включають ігри-естафети, що сприяють фізичному розвитку» [39; с.51].

Допомога дорослих у виборі, організації та проведенні таких ігор допомагає дітям розкривати та розвивати свій творчий потенціал, сприяючи їхньому фізичному, інтелектуальному та соціальному розвитку [53].

Класифікація ігор, яку пропонує О. Запорожець, розподіляє їх за ініціативою учасників: дитина або дорослий:

1. «Ігри за ініціативою молодшого школяра:

- Ігри-експерименти: Включають діяльність з природними об'єктами, які можуть бути тваринами, людьми, або спеціальними іграшками.

- Сюжетно-самодіяльні ігри: Сюжетно-відображувальні, сюжетно-рольові, режисерські, театралізовані.

2. Ігри за ініціативою дорослих:

- Навчальні ігри: Музичні, дидактичні, сюжетно-дидактичні, предметно-дидактичні, рухливі.

- Розважальні ігри: Інтелектуальні, ігри-забави, розваги, свята та карнавали.

- Народні ігри: Обрядові, культові, сімейні, сезонні.

- Ігри-тренінги: Інтелектуальні, адаптивні, сенсомоторні» [53; с.51].

Також виокремлено іншу класифікацію за характером правил:

1. «Ігри з фіксованими та відкритими правилами: Включають пізнавальні, дидактичні, рухливі, розвивальні ігри.

2. Ігри з прихованими правилами: Засновані на вільному відтворенні

соціальних відносин або матеріальних об'єктів на основі життєвих або художніх вражень» [65; с.50].

Ці класифікації вказують на різноманітність ігор, які можуть бути використані для розвитку та розваг дітей в залежності від їхніх інтересів та потреб. Режисерські ігри представляють собою особливий тип індивідуальних гімнастичних, які засновані на ролевій грі та включають функції режисера та актора. Вони відрізняються від ігрового матеріалу своєрідністю та можливістю виявлення особистісних якостей молодшого школяра.

У режисерських іграх дитина виступає в якості режисера та актора одночасно. Вона не тільки придумує сюжет, але і виконує рольові дії, взаємодіє з іграшками та керує їх діями в рамках створеного нею сценарію. Ці ігри сприяють розвитку творчих здібностей молодшого школяра, адже вона виявляє свою фантазію, організаторські здібності, а також вивчає соціальний світ через рольові ситуації.

Роль дорослих у цьому контексті полягає в створенні сприятливого середовища для розвитку режисерських ігор. Дорослі повинні надавати дітям доступ до різноманітних іграшок та об'єктів, які можна використовувати під час гри. Важливо підтримувати та заохочувати творчі прояви молодшого школяра, стимулюючи її уяву та власні ідеї.

Режисерські ігри є не лише засобом розваги, але й потужним інструментом для розвитку особистості, сприяючи розкриттю творчого потенціалу та формуванню важливих соціальних навичок.

Дослідження О. Кравцової підтверджує, що «режисерська гра дітей є індивідуальною і часто відбувається у приватних, відокремлених від дорослих місцях. Дитина, зайнята режисерською грою, прагне зберегти її для себе, і втручання дорослого може призвести до припинення гри». Це свідчить про важливість простору та особистого простору для розвитку творчості у дітей.

Дитина в режисерській грі виступає і «як сценарист, виконавець ролей і режисер постановки». Це дозволяє їй «взаємодіяти з іграшками, регулювати взаємини між героями та використовувати різні засоби вербальної виразності. Такий підхід до гри сприяє розвитку творчих здібностей, формує навички сприйняття цілісної картини гри та вчить бачити зв'язки між частинами»

Дитина-режисер, яка вивчає і втілює різні ролі, розвиває універсальні якості, такі як вміння бачити гру як ціле, володіння організаторськими здібностями та здатність сприймати ситуації з загальної позиції. Ці навички можуть бути корисні в різних сферах життя та сприяти загальному психічному розвитку молодшого школяра.

Володіння режисерською грою надає малюку значні переваги у сюжетно-рольовій грі та розвитку уяви. Можливість вигадувати нові епізоди, розгортати сюжет по-різному та обмірковувати різні ситуації у грі допомагає дитині розвивати творчий підхід та гнучкість мислення.

Особливу важливість режисерська гра отримує через свою відповідність специфіці уяви. Здатність бачити ціле раніше за його частини є ключовим елементом у розвитку уяви. Можливість молодшого школяра переносити нагромаджений соціальний досвід у свою гру, використовуючи кілька фігурок або конструюючи декорації, свідчить про високий рівень творчості та уяви.

Режисерська гра також «має соціальний аспект»: оскільки вона «базується на уявленнях дітей про життя дорослих. Ця форма гри допомагає дитині розкривати нові сфери дійсності, вивчаючи мотиви та сутність життя та діяльності дорослих. Вона розвиває вміння відображати стосунки між людьми та уявлення про засоби поведінки в різних ситуаціях, покращуючи розуміння дитиною соціальних взаємин та виховуючи позитивні стосунки з іншими людьми» [39; с.49].

Класифікація ігор за віком, запропонована О. Кравцевою, вказує на

вікові особливості режисерських ігор у молодшому шкільному віці. Давайте розглянемо кожну категорію:

І, якщо «більш популярними серед дітей дошкільного віку були режисерська гра (роль виконує одна дитина), образно-рольова гра (перевтілення в образ), сюжетно-рольова гра (відображення стосунків), що відображає міжособистісні стосунки», то «для шестиліток найбільш зрозумілими стають ігри з правилами (уміння домовлятися), коли школярі вже вчаться домовлятися та дотримуватися певних правил у грі, що свідчить про розвиток їхніх соціальних навичок» [39; с.50].

У 7 років – зрозумілою стає режисерська гра (складні сюжети, сюжетоскладання, колективна режисерська гра) – етап, «коли режисерська гра стає більш складною, і молодші школярі можуть творити складніші сюжети, а також взаємодіяти у колективній режисерській грі» [39; с.50].

На нашу думку, творчість відіграє важливу роль в ігровій діяльності у процесі творчого розвитку молодшого школяра, і вона відповідає сучасним підходам до розуміння важливості ігротерапії та гри як засобу розвитку. Підсумуємо деякі ключові аспекти, які ми висвітлили:

1. «Регулювання поведінки:

Гра надає можливість дитині навчитися контролювати свою поведінку, обмірковувати дії та стримувати рухи. Це важливий елемент формування самоконтролю та адаптації до соціальних ситуацій.

2. Відбиток у свідомості:

Ігрові переживання залишають глибокий відбиток у свідомості молодшого школяра. Це може включати в себе різноманітні емоції, думки та сприйняття, що формуються під час гри.

1. Навчання через імітацію:

Молодші школярі навчаються через імітацію дорослих під час гри, що веде до відтворення їхніх дій та моральних якостей. Цей процес може впливати на формування моральних цінностей та соціальної поведінки.

4. Виховання гуманного ставлення:

Гра сприяє вихованню гуманного ставлення до однолітків та інших учасників соціального оточення. Вона відображає досвід спілкування та сприяє розвитку соціальних навичок.

5. Розвиток творчості:

Ваш підхід підкреслює, що гра є ключовим чинником у розвитку творчості та уяви молодшого школяра. Це допомагає стимулювати креативність, розширювати межі мислення та розвивати творчий потенціал.

6. Формування творчого потенціалу:

Ігри, що включають рішення проблем та творчі завдання, сприяють формуванню у молодшого школяра своєрідного евристичного досвіду, що важливо для подальшого розвитку її творчих здібностей» [35; с.8-9].

Зробимо висновки про те, яким чином ігрова діяльність взаємодіє з різними аспектами розвитку молодшого школяра та готує її до нових стадій розвитку.

1.3. Роль та значення ігрової діяльності у розвитку творчих здібностей учнів початкових класів

У рамках обговорення теми слід розглядати ігрову діяльність як основу для розвитку творчих здібностей учнів початкових класів. Навчально-виховний процес початкової школи визнається однією з форм виховання дітей та сприяє створенню оптимальних умов для навчання, відпочинку та виховання. Це охоплює виховну роботу як на уроках, так і в позаурочний час. Такий підхід забезпечує «комплексний розвиток першокласників, враховуючи їх вікові особливості у моральному, розумовому, естетичному, духовному та фізичному аспектах. Він створює умови для продуктивної праці та розвитку особистості, здібностей, інтересів та потреб дітей» [48; с.16].

Організація різноманітних видів діяльності для учнів молодшого

шкільного віку тісно пов'язана з наявністю матеріально-технічної бази. Рекомендується створювати «центри різного функціонального призначення, такі як ігровий, пізнавальний, художньо-творчий, оздоровчий та центр психологічного розвантаження» тощо.

Кожен центр повинен бути естетично привабливим та відповідати сучасним вимогам дизайну. Пропонується використовувати творчі роботи дітей для прикраси приміщень, зокрема у центрі ігрової діяльності, де використовуються різноманітні види ігор, включаючи дидактичні, сюжетно-рольові, будівельні, конструкторські, настільні, друковані, театралізовані та ігри-фантазії.

У центрі ігрової діяльності рекомендується створити обширне ігрове поле та використовувати різноманітне ігрове обладнання, іграшки та ігрову атрибутику. Розглядається застосування колекцій ігрового обладнання, різноманітних іграшок та ігрових матеріалів, також рекомендується використовувати набори з різноманітних масштабних конструкторів, будівельних матеріалів, багатосекційних ширм, а також моделі з фігурами людей, тварин і рослин.

У центрі пізнавальної діяльності пропонується створювати куточки за назвами, такими як «Читайлик», «Цікава математика», «Науковий» та «Екологічний». У цьому центрі повинні бути матеріали для самостійної пізнавальної діяльності, які постійно оновлюються відповідно до змісту навчання та розвитку дітей.

В схожих закладах діти можуть вести досліди та вивчати матеріали з математики, мовлення, грамотності, логіки, екологічного виховання та літератури.

У центрі художньо-творчої діяльності облаштовуються куточки для малюнка, аплікацій, ліплення та дизайну. Забезпечуються столи та стільці, різноманітні інструменти та матеріали, при цьому учитель контролює видачу та збір інструментів. Щодо дитячих робіт – «виставки постійно оновлюються,

даючи учням можливість демонструвати свої творіння батькам, однокласникам та гостям» [13; с.5].

Оздоровчий центр визнається найважливішим. Тут створюється спортивний куточок із гімнастичною стінкою, сходами, гойдалками та іншими спортивними елементами. Також може бути організований куточок здоров'я із шкалою для вимірювання росту дітей та інформацією про здоров'я.

У центрі психологічного розвантаження рекомендується створювати куточок усамітнення та зелений куточок для емоційного відпочинку та збереження здоров'я. Тут може бути зручний диван, м'які іграшки, улюблені книжки та інші матеріали. Зелений куточок організується для очищення повітря та створення сприятливого мікроклімату, включаючи кімнатні рослини та інші елементи природи.

Для введення дітей у центри слід використовувати поступовий підхід. Кожного дня дітям надається можливість адаптуватися до роботи в одному з центрів разом з учителем, і цей процес поступово розширюється. Важливо встановлювати правила поведінки в центрах та вчити дітей прибирати за собою іграшки та матеріали [8]. Особливо ефективно впроваджувати дітей початкових класів у центри під час груп продовженого дня.

Щодо матеріального забезпечення та організації центрів, важливо враховувати кілька вимог. Перш за все, меблі та обладнання в кімнаті повинні бути розташовані так, щоб учні могли безпечно рухатися. Крім того, слід створювати комфортні місця для усамітнення дітей. Приміщення повинно відповідати санітарно-гігієнічним вимогам, а освітлення повинно бути достатнім для забезпечення зручності та покращення зору та працездатності.

У перші дні навчання «діти мають позитивну навчальну мотивацію, але з часом ставлення до школи може змінитися. Тут важливо зберігати і підтримувати позитивний настрій та інтерес до навчання. Також слід

враховувати індивідуальні особливості дітей та вдосконалювати навчально-виховний процес для кращого розвитку пізнавальних процесів та формування поведінкових навичок» [15; с.3].

Матеріали, іграшки та інші предмети у центрах повинні відповідати функціональним характеристикам та ефективно розміщуватися. Вони повинні бути багатофункціональними, різноманітними та постійно оновлюваними для стимулювання діяльності дітей. Також важливо дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог та забезпечувати легкий доступ до матеріалів для зручного. Важливо, щоб у кожному центрі були окремі приміщення для зберігання наочних посібників, методичної літератури, роздаткового матеріалу, виробів та робіт учнів. Окрім цього, ігровий простір повинен бути організований таким чином, щоб педагог міг спостерігати за діяльністю дітей у всіх центрах.

Для того щоб години, вільні від домашніх завдань, були корисними у вихованні дітей, їх слід планувати розумно та цікаво. Велику роль у цьому відіграє вихователь групи продовженого дня, його вміння зацікавити дітей цікавою роботою, віддати свою енергію та надати кожному можливість повною мірою проявити свої здібності та самореалізуватися. Гра, яка є постійним супутником дитинства, може стати найкращим інструментом для досягнення цих цілей.

У навчально-виховному процесі початкової школи ігрова діяльність, в якості психологічного методу, може вирішувати три послідовні завдання:

- Вчити дітей жити в ігровому просторі, повністю занурюючись в ігровий світ та ігрові відносини.
- Навчати бути вільним в ігровому просторі, усвідомлювати свої цінності та будувати стосунки з навколишніми.
- Вчити осягати ігровий досвід, використовуючи гру як інструмент для самопізнання та експериментування.

Для успішної реалізації цих завдань важливо, щоб цілі педагога і учнів

збігалися, сприяючи плідному засвоєнню матеріалу. Роль гри в організації вільного часу учнів є значущою, особливо у зв'язку з переходом на навчання дітей від 6 років. Учитель повинен володіти методикою проведення ігор, знати різноманітні ігри відповідно до віку дітей і вміти вибирати їх для досягнення педагогічних цілей.

Виховну цінність гри і її різнобічний вплив на розвиток дитини важко переоцінити. Гра для дітей є органічною, і під керівництвом дорослих вона може виконувати чудеса. Ігрова діяльність може перетворити ледачого у працьовитого, незнайомого – у обізнаного, невмілого – у вправного майстра, немов чарівна паличка. Важливою рисою ігрової діяльності є її здатність змінювати ставлення дітей до того, що здається їм звичайним і нецікавим.

Ігрова діяльність сприяє вихованню дисципліни, вчить дітей дотримуватися правил, справедливості, контролювати свої дії та об'єктивно оцінювати вчинки інших. Для дітей ігри стають важливим засобом самовираження та можливістю випробувати свої сили. Педагог, використовуючи ігри, може краще розпізнавати характер, звички, організаторські та творчі здібності своїх вихованців. Це допомагає встановити близький контакт із дітьми.

Ігри можуть бути різноманітними, включаючи копіювальні, сюжетні, рухливі, дидактичні, музичні, пізнавальні та інші. Усі вони мають свою важливість і корисність для розвитку дітей і повинні використовуватися вихователем у своїй роботі. Рухливі ігри, зокрема, займають важливе місце серед них.

Спеціальні психологічні дослідження свідчать, що 85% часу, коли діти не сплять, вони проводять у сидячому положенні, що негативно впливає на їхнє здоров'я. Ігри на свіжому повітрі виступають найкращим засобом для подолання рухового «голоду» та гіподинамії. Багато з цих ігор існують століттями, передаючи традиції від покоління до покоління.

Рухливі ігри відрізняються багатством та різноманітністю рухів, а також

свободою їх використання в різних ігрових ситуаціях. Це надає великі можливості для ініціативи та творчості у дітей. Ігри на свіжому повітрі мають яскраво виражений емоційний характер, даруючи дітям радість від фізичних та розумових вправ.

Педагоги початкових класів мають унікальну можливість вчити дітей різноманітним іграм, виховуючи в них любов до активного способу життя. Для цього необхідно створити сприятливі умови та відводити спеціальний час для ігор. Ігрова діяльність повинна органічно вписуватися в повсякденне життя дитячого колективу, доповнюючи та поєднуючись з іншими видами занять.

У педагогічній практиці використання ігрової діяльності є ключовим аспектом. Вчителі повинні активно вивчати різноманітні ігри, обмінюватися досвідом та сприяти взаємодопомозі. Семінари та групи для вчителів можуть бути організовані для вивчення та обговорення різних типів ігор. Залучення учителів фізкультури та музики також може допомогти розширити розуміння і використання ігор в освітньому процесі.

Додатково, старші школярі можуть бути залучені до допомоги в організації ігор для молодших дітей. Створення гуртка організаторів веселого дозвілля може виявитися корисним, дозволяючи старшим школярам не тільки покращити свої лідерські навички, але й допомагати у проведенні цікавих та розвиваючих ігор для молодших школярів.

Висновки до першого розділу

Можливості використання гри у навчально-виховному процесі справді розширюють спектр завдань, які можна вирішити в класі. Ігри можуть служити не лише засобом навчання, але й ефективним інструментом для формування соціальних, комунікативних навичок, зміцнення колективу та вирішення питань адаптації учнів до колективу.

Для дітей віком 6-10 років гра стає важливим простором для побудови

стосунків з іншими. Групові відносини, такі як «хлопчики – дівчатка», «послідовники – лідери», «знедолені – зірки», інколи можуть бути складними для розуміння та побудови в реальному житті. Гра надає дітям можливість відтворювати, вивчати та змінювати такі стосунки в контрольованому середовищі. Залежність від групових ігор є значною, оскільки діти на цьому етапі життя радше взаємодіють через гру, ніж обговорюють свої емоції.

Гра може вважатися своєрідною лабораторією для пізнання та розвитку. Різноманітність сприйняття гри в групі може вказувати на індивідуальні риси окремих учнів та етапи їхнього розвитку. Використання ігор в освітньому процесі початкової школи сприяє розвитку творчих здібностей учнів, надаючи можливість для всебічного розвитку особистості.

Організація різноманітних видів діяльності для школярів тісно пов'язана з матеріально-технічною базою та врахуванням вікових особливостей першокласників. Центри різного функціонального призначення, такі як ігровий, пізнавальний, художньо-творчий, оздоровчий, психологічної розвантаження, можуть стати ефективними засобами для організації розвивального середовища в початковій школі.

У цілому, гра в початковій школі, як метод навчання та розвитку, виконує різноманітні завдання: вчить дітей жити в ігровому просторі, розвиває їх соціальні та комунікативні навички, а також сприяє їхньому творчому потенціалу. Організоване та правильно спрямоване використання ігор може значно збагатити навчально-виховний процес в початковій школі.

Отже, гра в початковій школі виявляється надзвичайно значущою складовою навчально-виховного процесу. Вона створює умови для всебічного розвитку особистості учня, сприяє формуванню соціальних навичок, розвиває творчий потенціал та допомагає дітям засвоювати знання та навички через цікавий і емоційний підхід.

Ігри в початковій школі можуть виконувати різноманітні функції, такі як зміцнення колективу, розвиток комунікативних та творчих здібностей,

адаптація дітей до шкільного колективу та корекція девіантної поведінки. Важливим є також врахування вікових особливостей учнів, створення різноманітних центрів для забезпечення різностороннього розвитку дитини.

Висновуючи, гра виступає не лише засобом веселощів та розваг, але й ефективним інструментом для досягнення педагогічних цілей. Її різнобічний вплив сприяє не лише активному навчанню, але й формуванню цінних якостей особистості, які стануть основою для подальшого успіху та самореалізації учнів.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Розвиток творчих здібностей – одне з основних завдань ігрової діяльності в сучасній початковій школі

2.1.1. *Структура, етапи та показники розвитку творчих здібностей учнів початкових класів*

Чому і для чого важливо розвивати творчі здібності дитини? Часто процес навчання призводить до розвитку лише виконавських навичок у дітей, тоді як більш глибокий і значущий аспект – «творчість» – залишається недорозвиненим та відданим на волю випадковості. Це стає нашою слабкістю і призводить до невдач, особливо в сучасному світі, де зростає потреба в творчих людях для просування науки, техніки та суспільства.

Можливо кожную дитину зробити «творчо розвиненою». Природа наділила кожную здорову дитину безліччю можливостей для розвитку. Кожен малятко може піднятися до найвищих вершин творчої діяльності. Але у реальності ми спостерігаємо інше: діти ще ллють сльози, стикаючись з труднощами в навчанні, і їхні батьки переживають гіркі миті, коли їхні діти важко вчитимуться [64].

Важливо створити в школі таке оточення та систему відносин, які б підтримували різноманітні види діяльності дитини, поступово розвиваючи те, що в даний момент може найефективніше розвиватися. Це є ключовою умовою для успішного розвитку їхніх здібностей.

У першу чергу, для розкриття творчих здібностей учнів, необхідно встановити в класі творчу, доброзичливу та емоційно позитивну атмосферу. Основне завдання вчителя на уроці полягає в тому, щоб бути одночасно дорослим і дитиною, а головне — залишатися спокійним і доброзичливим.

Науковець І. Лернер вивчає «розвиток творчих здібностей»,

акцентуючи увагу на «передачі учням досвіду творчої діяльності» [42]. Він виділяє «такі процесуальні особливості, як самостійне застосування раніше набутих знань та умінь у нових ситуаціях, а також здатність бачити нові проблеми та знаходити їхні рішення, враховуючи стандартні умови та взаємодію з друзями.

Існує інший підхід до визначення компонентного складу здібностей. Наприклад, вчений А. Лук розподіляє творчі здібності на три групи: «здібності, пов'язані з мотивацією (інтереси та нахили); здібності, пов'язані з темпераментом (емоційність) та розумовою здатністю». Також він визначає компоненти творчої обдарованості, такі як «спосіб кодування інформації, здатність мінімізувати розумові операції, переносити «побічне» мислення, цілісність сприйняття, готовність пам'яті, наближення понять, гнучкість мислення, інтелектуальна гнучкість, вміння характеризувати, простота генерування ідей, швидкість мовлення та здатність до дослідження». Важливу роль відіграє мотиваційна складова, яку «науковець визнає ключовою. За його думкою, здібності самі по собі не перетворюються на творчі досягнення. Для досягнення творчих результатів необхідні бажання, воля та мотиваційна основа [40].

Визначний український дослідник психології творчості В. Моляко розглядає «кілька ключових елементів творчих здібностей, таких як оригінальність у прийнятті рішень, наполегливість в досягненні цілей, пошук нових шляхів, гнучкість у мисленні, самокритичність, критичне мислення, енергійність, сила та мужність». Західні вчені також виділяють «основні компоненти творчих здібностей, такі як розмаїття ідей, інтелектуальний рівень, логічне мислення, нестандартне мислення, визначення та формулювання проблем, добра пам'ять, гнучкість розуму, логічні властивості, усвідомлення, критичність, почуття відповідальності, ініціативність, здатність терпіти конфлікти, цікавість, здатність досягати цілей, швидке та самостійне прийняття рішень, а також бажання слугувати

еталоном для наслідування». Аналіз досліджень вчених А. Яковлева та В. Андреева підкреслює повноту розгляду компонентного складу творчих здібностей

Такі творчі здібності визнаються як якості та характеристики особистості, які проявляються у синтезі різних аспектів творчої діяльності, таких як інтелект, організація, мотивація, комунікація та інші. Вони суттєво впливають на можливість та рівень успішності в творчій сфері.

Виявлено наступні компоненти творчості:

1) «Мотиваційна та творча активність:

- Цікавість у творчості та бажання вивчати нове.
- Емоційне задоволення та радість від відкриттів.
- Тяга до лідерства та прагнення виходити на перший план.
- Спрямованість на досягнення творчих результатів.
- Розвинуте почуття обов'язку та відповідальності.
- Прагнення отримувати високі оцінки та визнання.
- Особисте задоволення від творчої діяльності.
- Самостійна самореалізація та виховання.
- Бажання постійно удосконалювати себе через самоосвіту.

2) Логічно-інтелектуальні здібності:

- Вміння порівнювати та аналізувати.
- Здатність виділяти основне та відкидати другорядне.
- Навички описування явищ та процесів.
- Вміння визначати.
- Здатність пояснювати.
- Уміння доводити та обґрунтовувати.
- Здатність до систематизації та класифікації.

3) Евристично-інтелектуальні здібності:

- Формулювання гіпотез.
- Здатність генерувати ідеї та фантазувати.

- Асоціативне мислення.
- Здатність розпізнавати суперечності.
- Можливість переносити знання та навички в нові ситуації.
- Здатність відмовлятися від одержимості та подолання неперспективних думок.

- Незалежність.
- Здатність до характеристики.

4) Здібності до самоорганізації:

- Здатність визначати мету для підзавдань.
- Раціональне використання часу та планування діяльності.
- Здатність до об'єктивної самооцінки.
- Старанність.
- Здатність до самоконтролю.
- Здатність до вольового зусилля.
- Здатність до рефлексії та корекції.

5) Комунікативні навички:

- Збирання та використання творчого досвіду.
- Співпраця.
- Організація колективної навчальної та творчої діяльності.
- Вміння аргументувати свою думку та переконувати інших.
- Навички уникнення конфліктів та успішного їх вирішення» [55].

Безумовно, кожен з вказаних компонентів творчості відіграє важливу роль у творчому процесі. Проте, більшість дослідників визнають інтелектуальну складову як основу творчих здібностей. Інтелектуально-евристичні здібності розглядаються як творчі, в узькому сенсі слова. Ці властивості характеризують творчу діяльність.

Щодо структури та різновидів здібностей, таких як музика, малювання, наука, техніка і інші, кожна з них є синтетичною властивістю людини, що охоплює ряд загальних і часткових якостей у певному поєднанні. Структура

синтетичної сукупності психічних властивостей визначається конкретною діяльністю і різниться відповідно до видів діяльності. Неправильно стверджувати, що будь-яка одна якість може виступати як «еквівалент» здібностей.

Вивчаючи психологічні особливості здібностей, можна виділити в них загальні (відповідні не одній, а декільком видам діяльності) і особливі (відповідні вужчим вимогам певної діяльності) якості, які не слід розглядати як протилежні. «Художній» тип характеризується яскравістю образів, вираженою вразливістю та емоційністю, що полегшує освоєння художньої, музичної чи акторської діяльності.

З іншого боку, «психічний» тип володіє здатністю до абстрактного мислення та операціями над концепціями та математичними залежностями. Важливо відзначити, що розподіл на «художній» та «розумовий» типи не свідчить про слабкість інтелектуальної діяльності в «художньому» типі чи, навпаки, відсутність специфічних вражень в «розумовому» типі; йдеться про відносне переважання. Зокрема, у людини друга сигнальна система є провідною і абсолютно переважає над першою [32].

До складових характеристик особистості, які, взаємодіючи між собою, формують здібності, входять:

1. «Уважність: Здатність зосереджуватися на завданні або об'єкті діяльності протягом тривалого часу та неухильне виконання його (чим складніше завдання, тим більше концентрації воно потребує).

2. Чутливість до зовнішніх вражень та спостережливість: Наприклад, вміння малювати вимагає розвинутої чутливості до кольорів, світла, відтінків та вміння передавати пропорції. У музичних здібностях важливим є музичний слух та його чутливість до звукових висот» [12; с.3].

Психолог Б. Теплов, що проводив дослідження музичних здібностей, визначив ключові складові:

а) «Чутливість до ритму;

- б) Мелодійний слух: виявляється в особливому сприйнятті мелодій;
- в) Чутливість до точності інтонації;
- г) Гармонічний слух: виявляється у сприйнятті акордів» тощо [67].

Успішний розвиток творчої компетентності у мовленнєвій діяльності забезпечується певними педагогічними умовами, такими як активізація мовленнєвої діяльності молодших школярів на основі збагачення їхнього емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду, а також забезпечення вербалізації задумів учнів через мовленнєву діяльність.

Розкриття здібностей людини в структурі її потенціалу визначається здатністю мислити і виявляти неявні зв'язки та відносини. У цьому контексті вирішальну роль відіграють різні якості мислення, такі як широта, глибина, якість, послідовність, незалежність, критичність і гнучкість. Наприклад, у вивченні здібностей школярів до математики дослідник В. Крутецький виділив такі ключові компоненти:

1. «Швидке та широке узагальнення математичного матеріалу: Можливість узагальнення без спеціальної підготовки.
2. Швидке скорочення процесу міркування при розв'язуванні математичних задач: Здатність ефективно скорочувати міркування в процесі вирішення задач.
3. Швидке переключення з прямого на зворотне мислення в процесі вивчення математичного матеріалу: Здатність оперативно змінювати напрямки мислення» [32; с.28].

У структурі здібностей також відіграють важливу роль якості мислення та пов'язана з ними мова. Такий підхід дозволяє розглядати здібності як унікальне та стійке поєднання психічних властивостей, яке дозволяє ефективно виконувати конкретні види діяльності. Треба зауважити, що недостатній розвиток окремих властивостей може бути компенсований, як у випадку людей, які відсутні у слуху та зорі, але компенсують це підвищеною тактильною, нюховою та вібраційною чутливістю.

Здібності проявляються в різних сферах людської діяльності, і вони класифікуються за характером цієї діяльності, включаючи навчання, малювання, музику, спорт, науку, організаторські здібності, художні, дизайнерські, педагогічні тощо.

У всіх сферах діяльності існує багато спільних та відмінних особливостей у здібностях. Залежно від цього визначають загальні та спеціальні можливості. «Загальні здібності проявляються в різних сферах, таких як навчання, праця, розваги і розумова діяльність. Ці загальні здібності дозволяють людям успішно впоратися з різними видами діяльності та легко переходити від одного виду до іншого. У студентів загальні здібності проявляються в успішному вивченні різних навчальних предметів». «Спеціальні здібності виявляються в конкретних сферах діяльності і базуються на певних властивостях» [24].

Таким чином, уява визначає важливий аспект літературних здібностей, а абсолютний слух є основою для розвитку музичних здібностей. Здібності людей формуються впливом їх суспільно-історичного розвитку і виникають у процесі їхнього життя, підпорядкованого вимогам цього розвитку. Процес праці виявляє та розвиває здібності людей, і самі здібності стають умовою і результатом праці. На кожному етапі історичного розвитку людства відбувається розвиток певного рівня здібностей. У процесі діяльності люди отримують знання і навички, необхідні для розвитку своїх здібностей. З приростом науково-технічного прогресу змінюються здібності, і з'являються нові їхні види.

Формування здібностей визначається рівнем розвитку суспільства. Розподіл праці призводить до диференціації та спеціалізації здібностей. Розвиток індивідуальних здібностей пов'язаний із суспільним попитом, який, у свою чергу, визначається структурою робочих місць та умовами для виховання людей. Здібності виявляються в навчанні, праці, особливо науковій діяльності, і виступають ключовою умовою досягнення успіху.

Кожна особа має властивості, що сприяють певному виду діяльності.

Поза контекстом діяльності ці властивості людини важко виявити, описати та оцінити. Тому ми придумуємо здібності на основі її праці та досягнень. Щодо знань, вмінь і навичок, здібності є конкретною можливістю, схожою на зерно, що, сіяне в ґрунт, ще не розцвітає, але має потенціал для розвитку, залежно від умов і обставин. Здібності людини – це лише потенціал для освоєння знань, вмінь та навичок. Чи реалізується цей потенціал, залежить від багатьох факторів, таких як методи виховання, умови сім'ї і т. д.

«Креативність, один із аспектів здібностей, можна визначити через здатність до диву та навчання, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях», як визначив американський психолог Е. Фромм [76].

Вважається, що ключовими показниками творчості є гнучкість думки, швидкість мислення, допитливість, оригінальність, сміливість, точність та інші. Швидкість думки визначається кількістю ідей, які виникають за одиницю часу. Гнучкість думки проявляється у здатності легко переходити від однієї ідеї до іншої та використовувати інформацію в різних контекстах.

Гнучкість також охоплює навик транспозиції, який дозволяє легко переходити від одного класу явищ до іншого, піддаючись впливу нових ідей та концепцій. Оригінальність виражається у здатності генерувати ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих і призводять до несподіваних рішень.

Допитливість визначається вмінням дивуватися, бути відкритим до нового та проявляти інтерес до непередбачуваних аспектів дійсності. Сміливість передбачає здатність приймати рішення в умовах невизначеності, не боятися висувати власні висновки та ризикувати власним успіхом і репутацією.

Питання щодо вроджених або впливу навколишнього середовища на ці показники є актуальним. Торренс, один із творців системи вимірювання креативності, вказує, що спадковий потенціал не є визначальним фактором творчої продуктивності. Вплив сім'ї та інших дорослих на творчість дитини

визначає, наскільки її творчі пориви перетворюються в реальні творчі вираження. Сімейне середовище може сприяти або гальмувати розвиток творчих здібностей навіть у ранньому віці дитини.

А «ігрова діяльність є основним видом діяльності для дитини, де вона може виявляти свою творчість, сприяючи розвитку гнучкості та оригінального мислення». Дослідження психологів підтверджують, що гра «сприяє розвитку творчих здібностей дитини і стимулює її креативність». У грі діти вчаться конкретизувати свої уявлення та розвивати їх, а також взаємодіяти з ідеями інших дітей [37; с.18].

Мотивація гри внутрішня, і це важливий аспект. Діти грають, оскільки їм подобається сам процес гри, і важливо використовувати цю природну потребу для залучення дітей до більш складних форм творчої гри. При цьому, у розвитку їхніх творчих здібностей значущим є сам процес та експеримент, а не лише досягнення конкретного результату гри.

У початкових класах освітнього закладу вчителі-класоводи відіграють ключову роль у розвитку творчої діяльності учнів. Система початкової освіти розділена на адаптаційно-ігровий (1–2 класи) та основний (3–4 класи) цикли. Перший етап передбачає поетапне введення дитини в шкільне життя та адаптацію до нового середовища. У сучасних умовах вчителям важливо застосовувати креативні методи навчання, оновлювати підходи та пропонувати нестандартні завдання для підтримки розвитку творчості учнів. Розвиток мовленнєвої компетентності залишається пріоритетом, і вчителі інтегрують багато уроків з вивчення грамоти та української мови з елементами гри.

Також важливо, щоб творча діяльність вчителя проявлялася у використанні інтерактивних завдань на різних платформах, зокрема під час онлайн-навчання, для підтримки активності та цікавості учнів.

Вчителю початкових класів, з метою розвитку творчості учнів, слід постійно поповнювати свій педагогічний арсенал новітніми формами,

методами та прийомами, які стануть методичним наповненням уроків. До таких методів відносяться «Ромашка Блума», «Шість капелюхів», «Акваріум», «Броунівський рух», «Гронування», «Телефонна розмова», «Крісло автора», «Кореспондент», «Павутинка» та інші, які вже відомі та дієві.

Важливо також використовувати ігрові прийоми, такі як інтерактивні версії малюнків, комікси, театралізація літературних творів. Це сприяє створенню сприятливого мікроклімату, підтримує творчий пошук, навчає висловлювати власні думки та реалізовувати креативний підхід у навчально-виховному процесі. Ці методи привертають увагу, покращують сприйняття та мотивують учнів до навчання.

Мовні дослідження є цікавою та корисною формою для молодших школярів, де кожен може здійснити своє відкриття з рідної мови, вивчаючи словники, правила та отримуючи пояснення вчителя. У новій українській школі немає обмежень для творчого підходу вчителя, і це дає можливість реалізовувати різноманітні форми навчання, такі як урок-подорож, урок-казка, урок-концерт, інтегровані уроки, урок-гра «Що? Де? Коли?», урок-КВК та інші.

Такий творчий підхід вчителя сприяє цілісному розвитку особистості учня і формує основи для подальшого успіху в середній та старшій школі.

Кваліфікаційна робота зосереджена на вивченні та аналізі впливу ігрової діяльності на розвиток першокласників у освітньому процесі та у групах продовженого дня. Ви розглядаєте різні ігрові форми навчання та їхній вплив на розвиток творчого потенціалу, критичного мислення, уміння фантазувати та взаємодіяти з оточуючими.

Метод спостереження за навчальною та ігровою діяльністю першокласників у Чернівецькому ліцеї № 19 ім. Ольги Кобилянської є важливим інструментом для збору даних та отримання об'єктивної картини використання ігрових форм в навчанні. Ваша робота дозволяє визначити, як

ігрові методи впливають на розвиток різних аспектів особистості учнів.

Цей дослід є актуальним, оскільки він зосереджений на практичних аспектах впровадження ігрових форм у навчальний процес, а також у сферу груп продовженого дня. Результати дослідження можуть бути корисними для вчителів, педагогів і практиків, які працюють з молодшими школярами та вивчають методику використання ігор в навчанні.

2.1.2. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей у процесі ігрової діяльності молодших школярів

Основу нової початкової освіти складає ідея особистісно-орієнтованої системи навчання і розвитку, в якій акцент зроблений на індивідуальних потребах, нахилах та інтересах кожної дитини. Ця освіта враховує новаторські елементи, такі як досвід творчої діяльності та емоційно-ціннісне ставлення до світу. Це призвело до збільшення інтересу до пошуку ефективних шляхів та засобів розвитку літературно-творчих здібностей дітей у процесі навчання.

Аналіз навчальних програм і підручників для початкової школи свідчить, що їхній зміст містить важливі розвивальні та творчі можливості, відображаючи найновіші методологічні, теоретичні та практичні досягнення початкової освіти. З нашої точки зору, однак, це загальнопедагогічне завдання, повноцінне вирішення якого виходить на міждисциплінарний рівень.

Важливість проблеми та недостатнє теоретичне висвітлення в дидактичних дослідженнях зумовили вибір цієї теми. Мета - продемонструвати дидактичне забезпечення розвитку літературно-творчих умінь в учнів загальноосвітньої школи, серед яких чільне місце посідає система творчих завдань міжпредметного характеру.

У психолого-педагогічних дослідженнях підсумковий аналіз літературно-творчої компетентності учнів ґрунтується на розумінні таких

понять, як «творчість» і «компетентність». Творчість визначається науковцями як складна форма людської діяльності, що продукує якісно нові матеріальні та духовні цінності, які мають суспільну та особистісну значущість. Компетентність у наукових дослідженнях трактується насамперед як властивість особистості, яка може бути використана для виконання діяльності та визначати ступінь її успішності. На основі аналізу різних підходів до вивчення творчо-літературної компетентності визначено, що досліджувана компетентність школярів - це сукупність специфічних інтегративних рис особистості, які гарантують функціональну єдність успішності у виконанні літературно-творчої діяльності.

Ці особистісні характеристики «утворюють сукупність мотиваційного та інструментального компонентів компетентності. До внутрішніх мотиваційних характеристик літературно-творчої компетентності учнів загальноосвітньої школи належать схильність до літературної творчості, прагнення до самовираження, бажання ділитися враженнями, допитливість, творчий інтерес і почуття захопленості. Зовнішніми мотиваторами є позитивні спонукання, такі як відгуки аудиторії, довіра до вчителя, бажання отримати гарну оцінку та похвалу» [15; с.5].

«Інструментальний компонент літературно-творчої компетентності дітей є синтезом емоційно-ціннісного, креативного та мовленнєвого елементів. Емоційно-ціннісне ставлення дитини до оточуючого світу визначається її здатністю цілісно сприймати емоції та відчуття, розвиненою художньою спостережливістю, вразливістю та інтересом до внутрішнього світу інших осіб, а також здатністю до емпатії. Креативність виявляється в розвитку творчої уяви та навичок образного, асоціативного та логічного мислення. Голосовий компонент включає якості, які сприяють вивченню літературних засобів, таких як слова та їх значення, чутливість до якості звучання, розширений словниковий запас, поетичний слух, уміння римувати, володіння засобами художньої виразності» [24] і інше.

Систематизація практичного та теоретичного досвіду вчителів, психологів і методистів у сфері навчання дитячої творчості дозволила визначити основні принципи для створення системи міжпредметних творчих завдань, спрямованих на розвиток творчості та творчих здібностей молодших школярів. Дослідники сучасного естетичного і творчого виховання школярів підкреслюють необхідність створення умов для отримання емоційно-ціннісних переживань і повного використання таких впливів, як природа та різні види мистецтва.

Ураховуючи ці умови, аналіз різних підходів до класифікації дослідницьких завдань показав, що це є сукупність взаємопов'язаних та дидактично обґрунтованих завдань. Ця міждисциплінарна система завдань розглядається з урахуванням мотиваційного, змістового та процесуального компонентів навчальної діяльності, а також враховує вікові особливості дітей молодшого шкільного віку. З одного боку, вона призначена сприяти розвитку всіх елементів літературно-творчої компетентності у різних видах творчої діяльності. Основу типології завдань складають положення про характер навчально-пізнавальної діяльності та важливість підготовчої роботи перед виконанням складних завдань.

Система творчих завдань, розроблена на основі узагальнень теоретичного та практичного досвіду психологів, педагогів і методистів, складається з двох блоків.

Завдання першого блоку «виконують підготовчу функцію і спрямовані на активізацію психічних процесів, задіяних у літературній творчості (завдання на розвиток емоційно-чуттєвого сприйняття, метафоричного висловлювання, уяви та творчого мислення) [36]. Завдання другого блоку сприяють поступовому розвитку творчих навичок учнів у процесі завершення, створення та вдосконалення творчих робіт. Дати можливість учням створювати, наприклад, літературні твори з міжпредметним змістом; збагатити їхній емоційний, чуттєвий та комунікативний досвід; навчити

елементарних навичок літературної творчості; інтегрувати творчість різних типів учнів.

Важливою умовою при впровадженні системи завдань у навчально-виховний процес є створення розвивального і творчого середовища. Це означає створення позитивного емоційного фону навчання, гуманізацію навчального спілкування, співробітництво у виконанні творчих завдань, підтримку творчої активності дітей, їхніх зусиль, створення ситуацій успіху, тобто організацію навчально-творчого процесу на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти.

Відповідно до завдань дослідження необхідно було визначити фактичний рівень розвитку дітей 3-4 класів у сучасній системі освіти та залежність цього розвитку від упровадження в навчальний процес експериментальної системи творчих міжпредметних завдань. З цією метою було проведено експеримент у констатувальному, формувальному та контрольному періодах.

У 3-4 класах значна кількість дітей перебуває на середньому та початковому рівні розвитку творчих здібностей, і без спеціального педагогічного втручання розвиток цих компонентів відбувається дуже повільно. Розвиток емоційно-ціннісного ставлення до світу та формування мотивів творчості перебувають переважно на початковому рівні, але їхній потенціал чітко простежується.

Аналіз експериментальних даних та спостереження за роботою вчителів свідчать, що причинами слабого розвитку творчої компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів є відсутність системного підходу до розв'язання проблем на міжпредметному рівні, недостатнє використання комбінованого впливу таких стимуляторів, як музика, образотворче мистецтво та драматургія, обмеженість методик навчання літературної творчості та незначна кількість творчих завдань у підручниках. визнано недостатніми.

Модель поетапного розвитку творчих здібностей в учнів початкової школи включає наступні етапи:

❖ підготовчий етап (1-2 класи), який «передбачає мотивацію учнів до літературної творчості, розвиток художнього сприйняття, уяви, мислення та мовлення»;

❖ основний етап (3-4 класи), де учні вчаться створювати творчі роботи, використовуючи певні техніки [14; с.11].

У 1-2 класах (адаптаційно-ігровий цикл) основна увага приділялася розвитку художнього сприйняття, творчої уяви, образного мислення та мовленнєвих процесів, а також емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду учнів; у 1 класі акцент робився на розвитку мотивації до літературно-творчої діяльності, тоді як у 2 класі зросла частка завдань на розвиток логічного та образного мислення. На другому році навчання збільшилася частка завдань на розвиток логічного та образного мислення.

У 3-4 класах (діяльнісно-ігровий цикл) буде включено більше усних і письмових творчих завдань, наприклад з літературного читання, у 3 класі учні вивчатимуть техніки літературної творчості та стратегії творчого мислення, також у 3 класі буде більше творчих письмових завдань, більшість з яких будуть виконуватися самостійно або у співпраці з іншими учнями; а в 4 класі буде більше творчих письмових завдань, більшість з яких будуть виконуватися у співпраці з іншими учнями. На цьому етапі учні спочатку вдосконалюють, створюють та покращують свої міні-твори, дитячі оповідання, діалоги та вірші.

Завдання мають ігровий характер, підходи, які застосовують учні, варіюються, організовуються різні види творчої діяльності в парах, групах, самостійно або у співпраці з учителем.

За результатами спостережень за навчальним процесом у контрольних та експериментальних класах, анкетування та діалогу з учителями, експериментальне навчання призводить до підвищення загальної творчої

активності учнів, позитивних змін у їхньому ставленні до творчої діяльності, розвитку уяви, значного розвитку нестандартного мислення, значного підвищення здатності висловлювати власну думку, зменшення мовних бар'єрів при висловлюванні думок та зменшення мовного бар'єру при висловлюванні своїх думок (особливо в учнів з низьким та середнім рівнем навчальних досягнень), а також збагачення словникового запасу художньо-образної мови.

Ці та інші дані підтверджують ефективність запропонованої системи творчих завдань для розвитку літературно-творчих здібностей учнів. Результати експериментального дослідження підтверджують, що розроблена на система завдань має великий потенціал для розвитку літературно-творчої компетентності учнів загальноосвітньої школи.

Проведене дослідження лише частково охоплює різні аспекти цієї складної проблеми. Специфічні дослідження необхідні для систематизації літературно-творчих прийомів у навчальному процесі та умов їх використання. Також важливо провести дослідження аспектів мотиваційної підготовки учнів до літературно-творчої діяльності, здійснюючи це з урахуванням принципів індивідуалізації та диференціації творчої діяльності.

Окремою темою для дослідження є підготовка вчителів початкової школи до роботи з розвитку творчої компетентності учнів, як на уроках, так і в позаурочний час.

Розвивати творчу компетентність означає виховувати в дітей інтерес до знань і самостійність у навчанні. Молодші школярі добре вчать лише тоді, коли відчують маленькі успіхи. Отже, під час кожного уроку я визначаю для себе наступні цілі:

- запалити іскру допитливості в головах дітей;
- розвивати їхні знання про природу, суспільне життя та працю людей
- розвивати різні види пам'яті;
- розвивати навички уяви та фантазії;

- розвиток уваги та спостережливості;
- розвивати мовні навички, комунікативні навички та творчі здібності;
- стимулювати інтерес до навчання; зробити його цікавим, пізнавальним і розвиваючим;
- розвивати творче мислення;
- навчити поводитися з навчальною та дитячою літературою;
- виховувати національну ідентичність та духовність.

Навчити дітей вчитися, прищепити їм стійкий інтерес до знань і бажання збагачувати себе знаннями - це моє завдання, починаючи з першого класу початкової школи.

Для формування креативності дітям потрібно більше вражень про навколишній світ, займаючись різними видами діяльності, які їм найбільше подобаються, тоді всі види учнівської діяльності (гра, малювання, конструювання, читання та розігрування сюжету знайомого літературного твору, складання віршів, створення казок, робота з геометричними матеріалами, експериментування тощо) будуть сприяти формуванню творчих здібностей. обробка геометричних матеріалів, експериментування тощо) є необхідними. Залучаючи дитину до будь-якого з цих видів діяльності, ви можете залучити її до процесу творчості.

У посібнику «Як розвивати творчість, пізнавальну активність, самостійність і самореалізацію дітей» автори наголошують на необхідності використання в роботі з дітьми молодшого шкільного віку комплексу завдань: навчальних, розвивальних, пізнавальних, інтелектуальних, нестандартних і творчих.

З огляду на це, творчому розвитку сприяють такі види діяльності:

- словесна творчість, наприклад, підбір рим, придумування зачинів і кінцівок до віршів;
- складання казок за малюнками; і
- складання продовження казки або історії;

- створення порожніх абзаців;
- використання анаграм та метаграм;
- словесне малювання;
- копіювання творчих робіт;
- видалення зайвого;
- скоромовки тощо.

Ігрова діяльність, як основний вид діяльності дитини молодшого шкільного віку, є її постійним супутником. Для дитини «гра - це перша можливість самовираження та самоствердження». Засобом ігрової діяльності дитина не тільки відображає реальне життя, а й реконструює його. За словами педагогів, «дитяча гра - це творче переосмислення вражень, комбінування їх і конструювання з них дійсності, що відповідає власним потребам та інтересам дитини», тобто гра розглядається як творча діяльність, в якій чітко виступають рухи, скомбіновані уявою. Тому в своїй роботі ми використовуємо розвиваючі ігри як засіб навчання і розвитку.

На підготовчому етапі на заняттях з навчання грамоти використовується наступні ігрові завдання (Додаток В):

- Розвиваюча гра «Розумова розминка»
- Річка вийшла з берегів і затопила навколишні поля.

1. Основна мета мовленнєвих ігор - навчити дитину слухати слово, чути, з яких звуків воно складається, і визначати порядок цих звуків. Гра покращує фонематичний слух, розвиває уяву, ментальну гімнастику, аналіз і синтез.

- Гра «Висновок»: Оленка старша за Марійку, а Марійка старша за Миколу. Хто найстарший? Хто наймолодший?

2. Організація гри з використанням інтерактивних методів «займи позицію», «підштовхни» та «кейс-методу»: «мікрофон», «акваріум», «карусель». Інтерактивні методи навчання можна використовувати для швидкої активізації пошуково-пізнавальної діяльності учнів та

максимального розкриття їхніх талантів.

3. Елементи технології розвитку критичного мислення.

Коли діти вступають до школи, відбувається процес адаптації до тих видів і форм діяльності, в яких їм доведеться брати участь, ставши дорослими. І цей процес відбувається в умовах комунікативної діяльності. Саме тому для розвитку мовлення та творчого мислення я використовую такі завдання.

- Гра «Авторське крісло»: за бажанням учень сідає в «авторське крісло» і розповідає цікаві речі про своїх родичів, друзів, епізоди зі свого життя, історії, пов'язані з його ім'ям тощо.

- Гра «Опиши (намалюй) навпаки»: вчитель показує розмальовку з сюжетом, а група учнів окреслює основні об'єкти, їхні характеристики, дії, явища тощо, замінюючи їх на протилежні.

4. Працюючи з дітьми, я вчу їх керувати своїм творчим процесом та активізувати творче мислення. Для цього я використовую метод, який називається мозковий штурм.

Метод мозкового штурму я використовую тоді, коли діти не думають над темою, а висловлюють свої ідеї, обґрунтовують їх і роблять висновки.

Наприклад, розгляд математичних понять:

магічні трикутники,

чотирикутники,

площа,

вимірювання площі та ін.

5. Для розвитку творчих здібностей дітей пропонуємо також використовувати комбінаторні стратегії поведінки:

- таблиці - тренажери;

- ігри (наприклад, гра «Складемо слова-навпаки» (рис - сир) та ін.

6. Оскільки розвиток творчого мислення неможливий без формування розумових операцій, у своїй роботі використовуємо прийоми для розвитку

уяви, такі як «морфологічний аналіз», який передбачає наступні дії:

* «розвиток вміння давати відповіді на велику кількість різних категорій в межах заданої теми.

* створення умов для оцінювання отриманих дитиною ідей;

* навчання деталям найбільш продуктивним способом;

*заповнення таблиці тощо» [62].

7. Як «думати про іншого.

Багато винаходів у нашому житті мають паралелі в природі. Літаки схожі на птахів, гелікоптери - на бабусь, а підводні човни - на риб. Щоб винаходити, треба бути спостережливим і вміти думати про те, як виглядають різні об'єкти.

Розумовий розвиток дитини залежить від того, наскільки добре вона може брати участь у продуктивній діяльності. Будь-яка продуктивна діяльність включає в себе вміння планувати, тобто спочатку уявити собі образ того, що буде створено, а потім реалізувати його. Участь у продуктивній діяльності - це те, що я використовую у навчанні першокласників. Залучаємо дітей до таких видів діяльності:

- Художня (малювання, ліплення, аплікація);
- Музична діяльність (сприйняття музики, ігри, танці); та
- Художньо-мовна діяльність (слухання казок та оповідань, читання віршів, створення власних творів мистецтва)
- Театральна діяльність (інсценізація казок) та ін.

Одним із видів діяльності, який я використовую під час навчання першокласників, є участь у продуктивних видах діяльності. У цьому класі було проведено конкурс віршів «Моя країна Україна», конкурси малюнків «Новорічні серпантини», «Бути здоровим - це модно», «Зима - чарівниця». Учні також проявили свою творчість та фантазію під час вивчення властивостей лікарських рослин, коли створювали альбом «Рослини, які мене лікують». Всі роботи, створені дітьми, були оформлені в нестандартних

формах.

Діти самі знаходять теми, які їх цікавлять, шукають матеріали. Разом вони впорядковують весь матеріал і готують його до публікації. Це заохочує дітей до творчого пошуку, виявлення їхніх нахилів та здібностей. З цією ж метою випускається інформаційний бюлетень до державних свят. Наприклад, до Нового року випускався новорічний бюлетень, а до зимових канікул готувалася рубрика «Нотатки».

Ми також проводимо творчі письмові роботи на уроках навчання грамоти. Так, коли діти читають навіть невелике речення, ми пропонуємо їм продовжити речення, змінити закінчення або намалювати закінчення художніми засобами.

Неможливо розвивати творчу особистість без краси. Вона є чудовим і вічним джерелом духовності, натхнення і творчості. Неусвідомлена краса існує поруч з людиною, бо вона мертва. І якщо люди втратять здатність розпізнавати красу, це ніколи не врятує світ.

Дитячі враження залишають такий слід в пам'яті, впливаючи на подальший розвиток особистості. У емоційних сприйняттях дитинства формуються основи майбутньої особистості. Таким чином, залучаючи дітей до творчості та створюючи постійні «ситуації успіху», де ми виявляємо повагу до їхніх здібностей, ми сприяємо вихованню творчої особистості.

Розвиток креативності та творчого мислення учнів за допомогою сучасних освітніх технологій стає ключовим чинником формування інформаційної культури сучасної людини. Вивчення інформаційно-комунікаційних технологій в загальноосвітніх навчальних закладах визначає рівень розуміння ролі інформаційних процесів у природі, суспільстві та техніці, сприяє сформуванню сучасного світогляду.

Комп'ютеризація навчальних закладів та їх підключення до глобальної мережі Інтернет відкриває широкі можливості для доступу до інформації, її використання та впровадження комп'ютерних технологій і мультимедійних

засобів у навчальний процес. Саме використання цих можливостей багато в чому визначає рівень і якість знань студентів, які вивчають інформатику та обчислювальну техніку. Тому триває пошук нових методів у навчальному процесі, філософськи переосмислюється роль інформатики та інформаційних процесів і зростає розуміння наукової цінності інформаційного підходу в ролі методу наукового пізнання. Завдання полягає не тільки в тому, щоб підвищити комп'ютерну грамотність учнів, але й сформувати їхню інформаційну культуру та ознайомити з основами інформатики як базису наукового пізнання.

У сучасному суспільстві більшість дітей знайомляться з персональними комп'ютерами ще в дошкільному віці, вчать легко ними користуватися і виявляють пристрасть до комп'ютерних ігор та мультимедійної інформації. У школах при вивченні шкільного курсу інформатики складно вразити сучасних учнів комп'ютерними технологіями, тому вчителі інформатики повинні викладати історію інформатики, основи формальної логіки, починаючи з алгоритмів і закінчуючи сучасними методами моделювання та програмування.

Дуже важливо викликати у дітей інтерес до науки. Це призводить до кардинальних змін у методиці викладання і ставить питання про співвідношення різних навчальних матеріалів, таких як підручники та навчальні програмні засоби, комп'ютерні та традиційні технічні засоби, впровадження міжпредметних зв'язків, нових форм організації, дослідницько-орієнтованої навчальної діяльності, використання методів проблемного навчання, творчого підходу до роботи учнів та вчителів. Виховувати переважну схильність до активності.

Одним із методів заохочення самостійної та творчої діяльності студентів є метод проектів. Основою цього методу є розвиток пізнавальних навичок студентів, їх вміння самостійно проектувати знання та орієнтуватися в інформаційному просторі, формування творчого мислення та навичок

випереджального мислення.

Метод проектів дозволяє учням виконувати різні типи проектів, залежно від теми та мети, з метою практичного застосування набутих знань. Індивідуальні та групові проекти, що виконуються на уроках інформатики та факультативах, телекомунікаційні регіональні та міжнародні проекти тощо, створюють реальні умови для наукової та міжкультурної комунікації учнів і мають. Це стосується проектів, які займають особливе місце.

Для застосування методу проектів необхідно, щоб вони мали:

- практична і пізнавальна значущість важливих дослідницьких, творчих завдань, проблем і очікуваних результатів;
- самостійна діяльність учнів;
- структурування проекту та визначення хоча б приблизних результатів, які мають бути досягнуті на кожному етапі проекту;
- узагальнення та презентація результатів.

Працюючи над проектом, учні вчаться самостійно здобувати знання та використовувати набуті навички для вирішення практичних завдань. Вони збирають необхідну інформацію, встановлюють факти, аналізують їх і роблять висновки. Практична значущість проектної діяльності полягає також у формуванні вміння презентувати свої дослідження на конференціях різного рівня та готувати тези доповідей. Тому необхідним етапом виконання проекту є його захист та колективне обговорення.

Тож, підсумуємо: ігри повинні відповідати наступним психолого-педагогічним умовам:

- пізнавальна цінність;
- активізує офіційну позицію вихованця;
- сприяє розвитку особистого та професійного життя вихованця;
- сприяє згуртуванню колективу;
- сприяє розвитку особистості вихованця
- сприяють згуртуванню колективу;

- створювати умови для індивідуальної та колективної творчості;
- більшість учнів повинні бути залучені до гри.

2.2. Експериментальне вивчення стану розвитку творчих здібностей у молодших школярів в умовах ігрової діяльності сучасного закладу освіти

Звіт про експериментальну роботу був здійснений у Чернівецькому ліцеї №19 імені Ольги Кобилянської. Учасниками експерименту стали учні 1-А класу (25 осіб у експериментальній групі) та 1-Б класу (26 осіб у контрольній групі), загалом 51 учень молодшого шкільного віку. Крім того, у дослідженні брали участь 30 батьків, 5 вчителів, асистентів вчителів і вихователь групи продовженого дня.

Оцінка ефективності моделі розвитку творчих здібностей була проведена на трьох етапах. Перший етап включав констатувальний експеримент з метою визначення рівнів розвитку творчих здібностей дітей. Другий етап включав формувальний експеримент, який передбачав розробку та реалізацію корекційно-розвивальної програми для ефективного розвитку творчих здібностей молодших школярів. Третій етап представляв підсумковий експеримент і включав порівняльний аналіз рівнів розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку. Результати цих етапів допомогли визначити особливості проведення констатувального експерименту та його висновки.

Перед проведенням констатувального етапу експерименту було необхідно визначити критерії та показники для оцінки рівнів розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку. Нами були встановлені та визначені три рівні розвитку творчих здібностей: високий, середній і низький. Аналіз рівнів розвитку творчих здібностей у дітей викладено у Додатку А.

Для кожного показника всередині кожного критерію були розроблені

діагностичні завдання, спрямовані на визначення рівня сформованості творчих здібностей учнів молодших класів.

Оцінка стану розвитку творчих здібностей проводилася за допомогою різноманітних методів дослідження, таких як констатувативний експеримент, опитування, проєктивний метод, тестування, спостереження та анкетування.

Головною метою констатувативного етапу експерименту було проведення психодіагностики психологічних особливостей розвитку творчих здібностей учнів початкових класів.

Завдання констатувативного етапу експерименту включали в себе наступні завдання:

1. Проведення анкетування, тестування та спостереження за учнями молодшого шкільного віку для вивчення розвитку їх творчих здібностей.
2. Дослідження ролі батьків у розвитку творчих здібностей своїх дітей.
3. Діагностичне дослідження учителів та їх помічників для виявлення творчих здібностей учнів.

З метою вирішення цих завдань була складена програма констатувативного експерименту, що включала три етапи.

Перший етап констатувативного експерименту: Психодіагностика школярів.

- Метод анкетування: застосовувалася анкета «Виявлення здібностей дитини».

- Метод тестування: використовувався тест «Творчість» (автори: Л.Чорна, О.Кульчицька).

- Метод спостереження: проводилося спостереження за дітьми під час виконання завдань для визначення рівня розвитку їх творчих здібностей.

Другий етап констатувативного експерименту: Психодіагностика

батьків.

- Метод опитування: використовувалася анкета «Виявлення творчих здібностей дитини».

Третій етап констатувативного дослідження: Психодіагностика учителів та асистентів учителів.

- Метод анкетування: застосовувалася анкета «Виявлення творчих здібностей учнів».

Всі ці методи дослідження були використані для виявлення та оцінки рівнів розвитку творчих здібностей учнів молодших класів, ролі батьків у цьому процесі, а також оцінки сприйняття творчих здібностей вчителями та асистентами учителів.

З урахуванням важливості мотивації для участі в дослідженні та отримання достовірних результатів, ми привернули увагу школярів закладу дошкільної освіти та їхніх батьків за допомогою наступних заходів:

- Робота в дослідженні була зацікавлюючою і включала різноманітні види завдань.

- Після обробки даних результати були представлені кожному учаснику дослідження з короткими коментарями та рекомендаціями.

- Отримані дані відкрили новий аспект особистості кожної дитини.

- Була представлена програма психокорекційних вправ для розвитку творчих здібностей учнів початкових класів.

Проведемо аналіз обраного набору методик для емпіричного дослідження. Важливо відзначити, що анкетне опитування «Виявлення творчих здібностей дитини» [27, с.16] дозволило нам вивчити ставлення дітей до різних видів діяльності та розкрити кілька особистісних рис. Питання анкети віддзеркалювали умовний розподіл зацікавленостей дітей у семи сферах: гуманітарні дисципліни, математика і техніка, художня діяльність, спорт і фізична культура, комунікативні інтереси, домашні обов'язки і самообслуговування, природа. Варто відзначити, що вибір

методики бесіди з дітьми був обґрунтований не лише для ефективного збору інформації, але і для побудови позитивних взаємин з досліджуваними, що сприяло подальшій успішній роботі. Анкетне опитування вражає своєю легкістю і простотою: всього 35 питань, а результати легко інтерпретувати, внісши їх у реєстраційні бланки. Анкета представлена в Додатку Б.

Перед проведенням анкетного опитування респондентам запропоновано слухати питання та відповідати «так» чи «ні». Дослідник фіксує відповіді у реєстраційному бланку. Структура бланку зроблена так, що легко обчислити кількість позитивних відповідей у кожній з семи сфер інтересів.

Далі, для діагностування творчих здібностей, ми вибрали тест «Творчість» (автори: Л. Чорна та О. Кульчицька), представлений в Додатку В. Цей тест включає 2 підтести: «Словесна (вербальна) творчість» і «Невербальна (практична) творчість». Програма психологічного обстеження передбачала визначення рівня розвитку творчих здібностей та виявлення переваг у словесному чи практичному напрямку.

У визначенні рівня творчості ми користувалися модифікованими методиками Дж. Гілфорда і П. Торренса. До методик, які вимірюють рівень практичної творчості, належить «Білі кружальця» (дитина, розглядаючи два білі кружальця на кольоровому фоні, повинна назвати можливі значення). Цей тест поданий у Додатку В 1.

Оцінка результатів творчого тесту проводилася з використанням таких критеріїв: оригінальність (неординарність виконання), швидкість (кількість створених дитиною образів або слів) та гнучкість (здатність знаходити різноманітні ідеї).

У першому тесті «Білі кружальця» досліджувалася рівень розвиненості у дитини спостережливості та її здатність до аналізу, узагальнення, порівняння та класифікації. Цей тест спрямовувався на

виявлення стратегічного вияву фантазії, творчості та уяви. Результати тесту також відображали індивідуальні уявлення дитини про предмети.

Під час дослідження перед учнем було розміщено на картоні два білі кружальця діаметром 6 см на темному фоні, і його запитали: «Що це може бути?». Учень повинен був назвати якнайбільше речей або предметів, які оточують його у повсякденному житті. Кожен відповідь оцінювалася одним балом, а максимальна оцінка за тест визначалася кількістю задумів учня.

Для визначення рівня оригінальності та нестандартності відповідей дитини їх було проранжовано.

Важливо відзначити, що основними критеріями виявлення творчих здібностей у дітей при виконанні даного тесту є легкість виконання завдання та оригінальність висунутих задумів. Легкість виконання тесту визначалася кількістю задумів, а оригінальність оцінювалася обернено пропорційною частотою повторюваності задумів у всій вибірці.

Анкетне опитування №1 «Виявлення творчих здібностей учнів» [37, с.20] дозволило досліджувати ставлення дітей до різних видів діяльності та виявляти деякі особистісні риси. Методика представлена в Додатку Б. Запитання опитувальника були розділені на 7 сфер: математика і техніка, гуманітарні дисципліни, художня діяльність, фізкультура і спорт, комунікативні інтереси, природа, домашні обов'язки і самообслуговування. Респондентам перед проведенням методики пропонувалося уважно прослухати питання та дати відповідь «так» або «ні». Дослідник в цей час фіксував відповіді у реєстраційному бланку.

Для взаємодії з учителями та асистентами вчителів ми використали опитувальник з тими самими запитаннями, що і для учнів (див. Додаток Г).

Також для діагностичної роботи з педагогічним колективом використовувалося анкетне опитування «Виявлення творчих здібностей дитини» [37, с.20] (Додаток Г), яке також застосовувалося при роботі з

батьками. Повторне використання цих методик для однієї групи дітей дало змогу отримати більш точні та об'єктивні результати. Опис проведення методик був поданий вище.

На першому етапі констатувального експерименту проводилася психодіагностична робота з учнями, використовуючи такі методи дослідження:

1. Метод анкетування: Використано анкетне опитування «Виявлення творчих здібностей дитини».

2. Метод тестування: Використано тест «Творчість» (автори: О. Кульчицька, Л. Чорна).

Діагностичну роботу з учнями молодшого шкільного віку розпочали з анкетного опитувальника «Виявлення творчих здібностей учнів». Це дозволило вивчити ставлення дітей до різних видів діяльності. Бесіда з учнями в неофіційній, доброзичливій атмосфері сприяла налагодженню стосунків і полегшила подальшу роботу.

Результати емпіричного дослідження за методикою «Виявлення творчих здібностей учнів» серед дітей молодшого шкільного віку представлені у таблиці 2.1 (Додаток Е).

За отриманими результатами визначено наступне:

- 17,6% дітей виявили схильності до художньої діяльності;
- 15,7% виявили схильності до математики, техніки та комунікативних інтересів;
- 13,7% мають схильності до гуманітарних дисциплін і домашніх обов'язків;
- 11,8% виявили схильності до фізичної культури, спорту і сфери «природа».

Узагальнюючи, можна стверджувати, що в групі досліджуваних переважають здібності до сфери «домашні обов'язки» та художніх здібностей. Це може бути пояснене тим, що учні початкових класів

поступово засвоюють трудові навички у формі гри.

Учні вже усвідомлюють обов'язковість трудових завдань і привчаються виконувати їх не лише з цікавості, а й розуміючи їх значимість для інших людей. Щодо художньої діяльності, діти мають можливість виражати свої бажання і мрії, відчуваючи задоволення від самого процесу створення та самостійної роботи руками.

За допомогою тесту «Творчість» (автори: Л. Чорна, О. Кульчицька), ми змогли оцінити легкість і гнучкість мислення, рівень креативності та оригінальність задумів учнів початкових класів.

Таким чином, за допомогою тесту № 1 «Білі кружальця» було проведено дослідження розвиненості спостережливості та здатності дітей до елементів аналізу, узагальнення, порівняння та класифікації. Це вказує на їхні стратегічні тенденції виявлення творчості, фантазії та уяви.

Для порівняння індивідуальних показників виконання цього тесту був визначений середній рівень, який становить 7 балів. Це дозволяє з'ясувати, наскільки індивідуальні показники дитини відрізняються від середнього рівня, вказуючи на їхні індивідуальні особливості уяви та спостережливості (див. Додаток Е).

Отже, згідно з результатами цієї методики школярі показали наступні результати:

- Нижчий рівень - 33,33% (17 осіб);
- Середній рівень - 29,42% (15 осіб);
- Високий рівень - 37,25% (19 осіб).

З метою визначення рівня оригінальності у дітей, а також їхня нестандартність у виконанні завдань тесту, ми провели ранжування їх відповідей. Для цього ми зафіксували відповіді у всій вибірці та визначили, скільки разів кожен задум повторювався.

Отримані результати були розташовані в порядку спадання оригінальності. Наприклад:

- Слова «очі» і «кола» зайняли 19-е місце, відображаючи їх відповідно 19 разів у вибірці.

- Слово «сонце» зайняло 18-е місце, використане 18 разів.

- Так само в порядку слідували інші відповіді.

Це дозволило нам визначити, наскільки часто кожен задум повторювався та ранжувати їх відповідно до рівня оригінальності. Результати цього дослідження наведені в таблиці 2.3 (див. Додаток Е).

По результатам легкості виконання завдання, що визначає гнучкість мислення, ми також склали таблицю 2.4 (див. Додаток Е).

Зазначимо, що основними показниками виявлення творчих здібностей дітей у виконанні даного тесту є легкість виконання завдання і оригінальність задумів, що висуваються.

Щодо легкості виконання завдань, слід відзначити, що учні продемонстрували низький рівень виконання в обох завданнях:

1. Завдання №1 («Білі кружальця» - Додаток В 1):

- Оригінальні ідеї були відзначені у 23,5% учнів, що становить 12 осіб.

2. Завдання №2 («4 круга» - Додаток В 2):

- Малюнки учнів оцінювалися за показником оригінальності чи креативності (див. Додаток Д).

- Учні, чиї малюнки відрізнялися 2-4 креативними зображеннями, були визнані групою з високим рівнем здібностей до творчої діяльності. Зразки робіт високого рівня представлені в Додатку В 2. У цьому випадку зображення годинника, сніговика та кота вважаються оригінальними, оскільки вони не зустрічаються в інших роботах. Зазначимо, що незвичайні, оригінальні малюнки подали 17,6% учнів, що дорівнює 9 особам.

Частіше діти в своїх малюнках зображували типові для їхнього віку образи, які часто повторювалися в малюнках інших дітей. Так, один хлопчик зобразив сонечко, квітку, печиво і голову людини. Елементи цього

зображення повторювалися в роботах ще 21 учня - цей зразок має низьку оцінку.

На другому етапі констатувального експерименту була проведена психодіагностична робота з батьками дітей молодшого шкільного віку. Для цього був використаний метод опитування за допомогою опитувальника «Виявлення творчих здібностей дитини». Проаналізувавши батьківський колектив у розмірі 30 осіб, ми отримали наступні результати:

- Високий рівень творчих досягнень: 26,7% батьків (8 осіб) набрали від 19 до 22 балів.
- Середній рівень творчих досягнень: 66,7% батьків (20 осіб) набрали від 5 до 18 балів.
- Низький рівень творчих досягнень: 6,7% батьків (2 особи) набрали від 0 до 4 балів.

Отже, більшість батьків, за результатами методики, показали середній рівень інтелектуального розвитку, творчих досягнень та здатності до саморегуляції. Це свідчить про те, що батьки мають значущий вплив на розвиток творчості своїх дітей.

Результати анкетного опитування «Виявлення творчих здібностей дитини» надали змогу вивчити дитяче ставлення до різних видів діяльності на основі інформації, зібраної від їхніх батьків. Після обробки отриманих даних були отримані такі результати:

- Здібності у математиці і техніці виявлені у 16,7% дітей;
- У гуманітарних дисциплінах – у 10%;
- У художній діяльності – у 20%;
- У фізкультурі та спорті – у 16,7%;
- У комунікативних інтересах – у 6,7%;
- У сфері «природа» – у 20%;
- У сфері «домашні обов'язки» – у 10% (див. додаток Е, Таблиця 2.5).

На третьому етапі емпіричного дослідження проведена

психодіагностична робота з учителями та асистентами вчителів. Для взаємодії з педагогами були використані такі методи дослідження, як метод анкетування за допомогою анкетного опитування «Виявлення творчих здібностей дитини».

Анкетне опитування «Виявлення творчих здібностей дитини» дозволило дослідити дитяче ставлення до різних видів діяльності та виявити деякі особистісні риси. Після аналізу даних отримано наступні результати:

- Здібності у математиці і техніці виявлені у 16,7% дітей;
- У гуманітарних дисциплінах – у 10%;
- У художній діяльності – у 16,7%;
- У фізкультурі та спорті – у 20%;
- У комунікативних інтересах – у 6,7%;
- У сфері «природа» – у 20%;
- У сфері «домашні обов'язки» – у 10% (див. Додаток Е, Таблиця 2.6).

Отримані результати анкетного опитування «Виявлення творчих здібностей дитини» представлені в Таблиці 2.6 (Додаток Е).

На думку вчителів, у дітей переважають здібності у математиці і техніці та сфері «природа», а найменш розвинені здібності в комунікації.

Для більшої об'єктивності отриманих результатів методика «Виявлення творчих здібностей дитини» була проведена з дитячим, батьківським та педагогічним колективами. Аналізуючи отриману інформацію, слід відзначити, що відповіді респондентів не суттєво відрізнялися. Найкращі результати діти показали у розвитку здібностей до художньої діяльності та сфері «природа», а найменш розвинені здібності в гуманітарних дисциплінах, комунікативних та сфері «домашні обов'язки».

Відсоткова різниця у відповідях батьків та педагогів може бути пояснена різницею у вибірці. Так вихователі оцінювали здібності 51 дитини, а батьки – аналізували особливості своїх дітей, загальною

кількістю 30 осіб.

Підсумкові дані констатувального дослідження критеріїв рівнів розвитку творчих здібностей учнів представлено в Таблиці 2.7 (Додаток Е).

Загальні дані про рівні розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку подано в Таблиці 2.8.

З таблиці 2.8 (Додаток Е) видно, що високим рівнем розвитку творчих здібностей відзначаються 6,7% учнів експериментальної групи та 6,4% учнів контрольної групи. У середньому рівні перебувають 34,7% учнів експериментальної групи та 32,1% учнів контрольної групи. З низьким рівнем розвитку творчих здібностей визначено 58,7% учнів експериментальної групи та 61,3% учнів контрольної групи.

Отже, за усіма критеріями та показниками кількісні дані практично ідентичні у експериментальній та контрольних групах. Низький та середній рівні розвитку творчих здібностей виявилися переважаючими серед учнів початкових класів. За даними експерименту можна зробити висновок, що матеріали експерименту вказують на недостатній рівень розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку.

2.3. Характеристика моделі розвитку творчих здібностей учнів початкових класів засобом ігрової діяльності в сучасній початковій школі

Результати констатувального експерименту дали змогу розробити модель розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. У нашому дослідженні ми використовуємо систематичний підхід до виховання та навчання, завданням якого є сприяння розвитку творчих здібностей школяра.

За основу структурних компонентів моделі розвитку творчих здібностей дітей (за авторством Н.В. Михальченко), взятих із наукової літератури, ми розробили відповідні етапи роботи (див. Додаток Д).

Згідно з результатами констатувального експерименту, впроваджено модель розвитку творчих здібностей дітей, яка включає сім вправ для учнів. Експериментальна модель передбачала три послідовні етапи роботи з дітьми:

1. Інформаційний етап, спрямований на надання необхідної інформації та формування основних уявлень.
2. Емоційний етап, що розвиває та активізує емоційно-мотиваційну сферу дитини.
3. Діяльнісно-творчий етап, спрямований на активну участь дітей у творчих завданнях.

Кожен етап включав в себе заходи з використанням психолого-педагогічних засобів, таких як створення розвивальних осередків, методична робота з учителями, залучення батьків та спільна робота для стимулювання творчої активності дітей.

Ця модель спрямована на комплексний розвиток творчих здібностей учнів, враховуючи їх вікові особливості та залучаючи різні аспекти навчання та виховання.

На першому етапі реалізації були створені специфічні педагогічні умови для розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку. Ці умови включали:

1. Створення розвивальних осередків: Були створені спеціальні середовища, спрямовані на розвиток творчих здібностей, з врахуванням вікових особливостей дітей.
2. Організація системної методичної роботи з учителями: Забезпечення вчителів необхідною методичною підтримкою для використання творчих методів та прийомів навчання.
3. Залучення батьків до спільної роботи: Співпраця з батьками для розвитку творчих здібностей учнів, залучення їх до діяльності, спрямованої на стимулювання творчості.

4. Взаємодія школи із сім'єю: Активна взаємодія між школою та сім'єю для спільного розвитку творчих здібностей дітей.

На другому етапі були реалізовані такі педагогічні умови:

1. Взаємодія школи із сім'єю: Продовження активної взаємодії з сім'єю для спільного розвитку творчих здібностей.

2. Комплексне розв'язання завдань: Використання різних методів та форм для розвитку творчих здібностей, як на уроках, так і в повсякденному житті.

На третьому етапі були реалізовані наступні педагогічні умови:

1. Комплексне розв'язання завдань у різних видах діяльності: Забезпечення розвитку творчих здібностей у різних сферах життя та діяльності.

2. Стимулювання оцінно-контрольної діяльності дітей: Закладення стимулів для самостійної та творчої роботи учнів.

3. Відтворення дітьми набутих знань, умінь та навичок у сумісних із батьками творчих видах діяльності: Сприяння використанню отриманих знань та навичок у практичному житті.

4. Стимулювання творчої активності в навчально-виховному процесі: Поощрення та сприяння творчій ініціативі дітей під час навчання.

До того ж, була розроблена психокорекційна програма «Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку» (Додаток Д), яка використовувалась для роботи з учителями, асистентами вчителів та психологом. Програма включала констатувальне дослідження та вивчення феномену творчих здібностей і проводилась на базі Чернівецького ліцею №19 ім. Ольги Кобилянської, з участю експериментальної групи учнів (1-А клас, 25 осіб).

Мета програми полягає у розвитку творчої уяви, логічного та творчого мислення, а також здатності до фантазування. Програма спрямована на розвиток гнучкості думок, незалежності в судженнях,

асоціативного мислення та вміння шукати різні варіанти вирішення завдань. Також вона ставить за мету розкриття творчого потенціалу дітей та сприяння підвищенню рівня групової згуртованості і гармонійному розвитку дітей.

Пропоновані форми роботи включають індивідуальні та групові заняття, тематичні заняття, виставки малюнків, екскурсії, прогулянки, свята, психокорекційні заняття, театралізовані вистави та сюжетно-рольові ігри.

У процесі реалізації програми використовуються різні методи, такі як метод вправи, метод бесіди, метод розповіді, методи показу і пояснення, метод прикладу творчої діяльності дорослого, психокорекційні вправи, дидактичні ігри, хвилинки творчості, метод заохочення дитини та метод створення ситуації творчого вибору.

Методи педагогічного впливу на особистість включають методи переконання (метод пояснення, метод розповіді, метод бесіди), тренувальні методи (метод вправи, метод доручення, метод режиму праці і відпочинку) і методи стимулювання (метод педагогічної вимоги, метод схвалення, метод осуду, метод змагання, метод заохочення).

Етапи експериментального дослідження включають констатувальний етап у лютому-березні 2023 року, формувальний етап у березні-квітні 2023 року та підсумковий етап у травні-вересні 2023 року. Реалізація програми тривала шість місяців, з проведенням 7 психокорекційних занять раз на тиждень протягом 30 хвилин.

Організація занять включає наступні особливості:

- 1) Заняття спрямовані на дітей молодшого шкільного віку.
- 2) Тривалість кожного заняття – 30 хвилин, залежно від якості уваги та поведінки дітей.
- 3) Частота занять – 2 рази на тиждень.

Програма розроблена для використання в роботі вчителів, які брали

участь в експериментальному дослідженні для вивчення феномену творчих здібностей у дітей. Одночасно важливо було проводити освітню роботу серед батьків та асистентів учителів, спрямовану на підвищення їх обізнаності щодо розвитку творчих здібностей дітей та визначення особливостей цього розвитку.

Для цього можна було використовувати різні форми спілкування, такі як «батьківські збори, педагогічні наради, індивідуальні бесіди та консультації» [9; с.5]. тощо. В ході діагностичних досліджень та суб'єктивних оцінок вчителів і батьків була створена база даних про дітей, які виявили творчі здібності. Індивідуальна діагностика дозволила вивчити рівні розвитку творчих здібностей, схильності дітей, а також рівень підтримки з боку батьків і педагогів у процесі їхнього розвитку.

З урахуванням особливостей особистості обдарованої дитини та існуючих психологічних проблем цієї категорії дітей, вирішено було проводити практичні заняття для стимулювання пізнавальних процесів та розвитку творчих здібностей. Для досягнення цієї мети пропонується використовувати добірку «Ігри-завдання для розвитку молодших школярів» (див. Додаток Д).

Важливо зауважити, що завдання, які були використані, не лише «ефективно демонструють здібності дітей, а й сприяють розвитку їхньої аналітичної діяльності (формулювання гіпотез, їх практична перевірка, пошук нових рішень та їх обґрунтування). Такі заняття сприяють виробленню навичок самостійного пошуку рішень у проблемних ситуаціях. Регулярні практичні завдання та головоломки сприяють формуванню творчого підходу до вирішення завдань, стимулюючи дітей шукати нові шляхи розв'язання» [15; с.17].

Дібрані ігри («Ігри-завдання для розвитку молодших школярів») не лише допомагають батькам і дітям цікаво та корисно провести час, але і сприяють покращенню відносин між батьками і дітьми під час спільного

виконання завдань. Важливо враховувати, що вплив на розвиток особистості та обдарованості дитини має як родина, так і педагогічний колектив навчального закладу. Тому психолого-педагогічна просвіта батьків і вчителів є ключовою.

Додатково, до психокорекційної програми можуть бути введені матеріали у формі міні-лекцій у друкованому або онлайн форматі, наприклад, на тему «Обдарованість: виявлення та розвиток». Ці матеріали мають на меті розширити уявлення про прояви обдарованості та особливості навчання та виховання обдарованих дітей.

Таким чином, на другому етапі експериментального дослідження - формувальному етапі, були максимально реалізовані психолого-педагогічні умови, що визначались на кожному етапі експериментальної перевірки.

Висновки до другого розділу

На підставі проведеного експериментального вивчення розвитку творчих здібностей учнів початкових класів отримані наступні висновки:

1. В групі досліджуваних дітей переважають здібності в сфері «домашні обов'язки» та художні здібності.

2. Загальною тенденцією є виявлення різноманітних схильностей серед учнів, причому 17,6% виявили художні схильності, 15,7% – до математики і техніки, 13,7% – до гуманітарних дисциплін і домашніх обов'язків, 11,8% – до фізичної культури і спорту, 13,7% – в сфері «природа».

3. У високого рівня оригінальності виявили 11,5% дітей, середнього рівня – 19,2%, низького рівня – 69,2%.

4. Під час виконання завдань на виявлення та розвиток творчих здібностей свої здібності проявили 45% дітей.

5. Відповідно до думки батьків, різні сфери виявляють різні схильності у дітей, зокрема математика та техніка (16,7%), гуманітарні дисципліни (10%),

художня діяльність (20%), фізкультура і спорт (16,7%), комунікативні інтереси (6,7%), «природа» (20%) і «домашні обов'язки» (10%).

6. Щодо рівнів розвитку творчих здібностей, 26,7% дітей мали високий рівень, 63,3% – середній, і 10% – низький.

7. Здійснено аналіз наукових джерел, що дозволило визначити модель розвитку творчих здібностей учнів початкових класів на основі класифікації їх компонентів.

8. Представлено характеристику рівнів розвитку творчих здібностей дітей: високий, середній, низький.

9. Розроблено та апробовано психокорекційну програму «Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку» в методичних рекомендаціях.

ВИСНОВКИ

Здатність дитини до саморозвитку та творчої активності є головними передумовами успіху в подальшому житті. Діти, які не навчилися створювати щось для себе в школі, будуть такими ж невмотивованими і пасивними в майбутньому. Молодші школярі добре вчаться лише тоді, коли відчують навіть невеликі успіхи. Тому з першого дня знайомства з дітьми необхідно виявляти їх здібності та розвивати творчі можливості, нахили й інтереси.

Таким чином, В. Сухомлинський повертає нас до головної ідеї цілісності благополуччя дитини. Дитина не може бути щасливою, якщо вона незадоволена або нудьгує в школі, або відчуває, що вона недостатньо компетентна, щоб опанувати шкільну науку. Робити дітей щасливими - це, перш за все, допомагати їм вчитися. Сильні сторони дитини, такі як успішність у навчанні та цілеспрямованість, є запорукою щасливого дитинства.

Розглядаючи вищезазначені питання, можна зробити висновок, що потреба в організації гри для першокласників у групах продовженого дня є дуже важливою. Для дітей особлива цінність ігор полягає не тільки в тому, що вона надає можливості для загального, фізичного та розумового розвитку, а й у тому, що вона готує їх до різних сфер життя.

Гра, особливо для дітей шестирічного віку, також має дослідницький зміст, який може слугувати прикладом усього, що існує поза грою. Через гру діти швидко засвоюють правила і норми спілкування з іншими, з природою і з людьми.

Гра характеризується багатограним впливом на розвиток особистості. Вона пов'язана зі змінами психічних процесів, підвищенням пізнавальної активності, розвитком соціальних якостей і моделей поведінки, творчих здібностей дітей. Згідно з останніми науковими дослідженнями, гра тісно пов'язана з розвитком базових основ особистості і є формою творчості, яка

реалізує здібності та бажання людини. Виховний вплив ігор та їх функції у навчально-виховному процесі закладів тривалого догляду. Ігри дуже різноманітні за своїм змістом, ігровою дією, правилами, наслідками та роллю

Між грою та іншими видами дитячої діяльності немає чітких меж. Гра спонтанно інтегрується з комунікативною, інтелектуальною, творчою, трудовою, спортивною, дозвіллевою та іншими видами діяльності і змінюється поступово, а діти ростуть разом зі змінами в грі. Тому в організації ігрової діяльності необхідно приділяти більше уваги трансформації гри.

Зосереджуючи увагу на теоретичних і практичних засадах ігрової діяльності та її визначальній ролі у творчому розвитку сучасного школяра, дане дослідження педагогічного управління ігровою діяльністю, переважно в режимі роботи груп продовженого дня, показує, що існують об'єктивні передумови для спонтанної гри, необхідної для ефективного соціального розвитку особистості. матеріальних умов цієї дії. З цієї причини існує потреба в класифікації ігор та розробці диференційованих методів управління різними видами ігор для дітей шестирічного віку.

У ході дослідження нами визначено психолого-педагогічні умови:

- ✓ створення розвивальних осередків для розвитку творчих здібностей з урахуванням вікових особливостей дітей;
 - ✓ організація системної методичної роботи з учителями;
 - ✓ залучення батьків до спільної роботи з розвитку творчих здібностей;
 - ✓ взаємодія школи із сім'єю для розвитку творчих здібностей;
- комплексне розв'язання завдань з розвитку творчих здібностей як на заняттях, так і в повсякденному житті;
- ✓ комплексне розв'язання завдань з розвитку творчих здібностей у різних видах діяльності;
 - ✓ відтворення дітьми набутих знань, умінь та навичок у спільних із батьками творчих видах діяльності;

✓ стимулювання в навчально-виховному процесі їх творчої активності педагогами.

На основі наших спостережень можна зробити висновок, що педагоги не володіють основними методами та прийомами організації ігрової діяльності. Тому ми розробили рекомендації щодо впровадження ефективної ігрової діяльності. На нашу думку, педагоги повинні поглиблювати свої знання з методики використання ігор як у навчальному процесі початкової школи, так і в режимі роботи, організовуючи різноманітні регіональні семінари та конференції з цього питання.

З аналізу отриманих даних, вивчення відповідної літератури, спостереження за роботою вчителів, уточнення та формування етапів експерименту впливає, що причинами незадовільного стану розвитку творчих здібностей молодших школярів є загальне розуміння вчителями початкової школи стратегій розвитку творчих здібностей, розвитку творчих здібностей дітей у процесі мовленнєвої діяльності та творчих здібностей молодших школярів. Причиною цього виявлено недостатність методичної літератури з розвитку.

Успішний розвиток творчої компетентності у процесі мовленнєвої діяльності забезпечується такими педагогічними умовами: активізація мовленнєвої діяльності молодших школярів на основі збагачення їхнього емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду; забезпечення вербалізації задумів учнів на основі мовленнєвої діяльності.

Ігри повинні відповідати наступним психолого-педагогічним умовам:

- пізнавальна цінність;
- активізує офіційну позицію вихованця;
- сприяє розвитку особистого та професійного життя вихованця;
- сприяє згуртуванню колективу;
- сприяє розвитку особистості вихованця
- сприяють згуртуванню колективу;

- створювати умови для індивідуальної та колективної творчості;
- більшість учнів повинні бути залучені до гри.

Таким чином, ігри є «експериментальним майданчиком», на якому людина відчуває себе вільною від будь-яких обмежень, особливо стереотипів, шаблонів мислення та звичних способів вирішення проблем. Тож, хай вона буде для дитини місцем думки, місцем сили, місцем потужної енергії, яка забезпечить її всебічний розвиток!..

Зробимо висновки у процесі дослідження творчого розвитку дитячої особистості засобом ігрової діяльності, зазначимо, що «якщо вчинок є плодом його власних зусиль, то він є творцем, а його розумова діяльність – творчістю».

Дослідження розвитку творчих здібностей у початкових класах показує, що без спеціального стимулювання розвиток творчих здібностей відбувається повільно або з труднощами.

Таким чином, ігри є «експериментальним майданчиком», на якому людина відчуває себе вільною від будь-яких обмежень, особливо стереотипів, шаблонів мислення та звичних способів вирішення проблем. Тож, хай вона буде для дитини місцем думки, місцем сили, місцем потужної енергії, яка забезпечить її всебічний розвиток!..

Підсумуємо словами В.О. Сухомлинського: «Можливо, маленька дитина і повторює те, що зроблено, створене іншими людьми, але якщо цей вчинок є плодом його власних зусиль, він є творцем – її розумова діяльність – творчість».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк А. Теоретичні засади впровадження ідей stream-освіти в освітню роботу з дітьми шестирічного віку : збірник наукових праць / за заг. ред. Л. В. Зданевич, Л. С. Пісоцької, Н. М. Миськової, Л. О. Онофрійчук. Хмельницький : ХГПА, 2021. 332 с.
2. Баранов С. П., Болотіна Л. Р. Педагогіка : навч. посіб. для пед. уч-щ. Київ, 2009. 368 с.
3. Бартлетт Ф. Психіка людини в праці та грі. Пер. з англ. Київ, 2001. 144 с.
4. Беруких М. М., Єфимова С. П. Дитина іде в школу : Чи знаєте ви свою дитину? Київ : Академія, 2006. 125 с.
5. Биков В. Ю., Литвинова С. Г., Мельник О. М. Ефективність навчання з використанням електронних освітніх ігрових ресурсів у початковій школі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 62, Вип. 6. С. 34-46.
6. Большакова І. Ігротека для першокласників. *Палітра педагога*. 2005. № 1. 25 с.
7. Борисова О. О. Формування творчих здібностей молодших школярів. К. 2004. 120 с.
8. Бутрім В. Сюжетно-рольові ігри на уроках навчання грамоти. *Початкова освіта*. 2001. № 37. С. 10-11.
9. Валлон А. Психічний розвиток дитини. Київ : Просвіта, 2007. 224 с.
10. Варзацька Л.О. Гра як засіб пізнання. *Початкова школа*. 2008. № 12. С. 34-35.
11. Вікова психологія / за ред. Г. С. Костюка. Київ, 2006. 272 с.
12. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
13. Волинець О. В. Ігри та ігрові тренінги в початковій школі. *Вихователю ГПД. Усе для роботи*. 2013. №7 (19). С. 2-8.
14. Волинець О.В. Ігри та ігрові тренінги в початковій школі. Вихователю

- ГПД. Усе для роботи. 2013. №7 (19). –С. 2-8
15. Горностай П. П. Креативність і гармонійність особистості. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. № 9 (33). С. 3-7.
 16. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). Київ : Райдуга, 1994. 61 с.
 17. Дидактика сучасної школи : посіб. для вчителів під ред. В. А. Онищука. Київ, 2007. 351 с.
 18. Дідух М. В. Ігрові прийоми навчання читати. *Початкова школа*. 2011. № 1. С. 10-13.
 19. Жданов Д. Дидактичні можливості інтелектуальних ігор. *Завуч*. 2007. № 7 (301). С. 1–14.
 20. Журавльова Т. Г. Обдаровані діти: індивідуально-психологічні особливості та проблеми навчання. *Управління школою*. 2002. №7. С. 15-18.
 21. Зінченко Н. Емоційне стимулювання навчально-пізнавальних потреб школяра. *Початкова школа*. 2009. № 10. С. 15-18.
 22. Зязюн І.А. Неперервна освіта як основа соціального поступу. Неперервна професійна освіта: теорія і практика / за ред. І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало: У 2-х ч. Київ, 2001. Ч. 1. 392 с.
 23. Ісупов К. Г. Друге народження проблеми «гра» і мистецтво. *Філософські науки*. 2004. №5-6. С. 148.
 24. Карпенко Н. А. Обдарованість як фактор успішної адаптації особистості. Психологічні проблеми адаптації особистості до змінюваних умов життєдіяльності: Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції, Дніпропетровськ, 13-14 листопада 2008 р. Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. С. 78-80.
 25. Клаус Г. Філософські аспекти теорії гри. *Питання філософії*. 2008. №8.

- С. 24-35.
26. Коломенський Я. Л., Панько Е. А. Учителю про психологію дітей шестирічного віку. Київ, 2008. 183 с.
 27. Компанець Н. Дидактичні ігрові ситуації для адаптації дитини до школи і розвитку мислительних процесів. *Початкова школа*. 2010. № 11. С. 16.
 28. Кононко О. Шкільна адаптація та психологічний вік. *Початкова школа*. 2002. № 1. С. 10.
 29. Концепція сучасного українського виховання. *Освіта*. 1995. № 50. С. 2-4.
 30. Косенко Ю.М. Сутність дидактичної гри як методу навчання. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2011. С. 184–191.
 31. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистостей. Київ, 2012. 475 с.
 32. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: монографія. Київський міський педагогічний ун-т ім. Б. Д. Грінченка. Київ : КМПУ, 2003. 272 с.
 33. Логачевська С. П. Дійти до кожного учня. Київ : Рідна школа, 2002. 234 с.
 34. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. Київ : Вища школа, 2004. 356 с.
 35. Макаренко А.С. Книга для батьків. Київ : Радянська школа, 1980. 328 с.
 36. Марко М. Особливості та послідовність розробки ігрових технологій навчання учнів початкових класів. *Молодь і ринок*. 2017. № 8. С. 173-178.
 37. Марко М.М. Педагогічні можливості навчально-ігрових технологій в освітньому процесі початкової школи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія*. 2017. Вип. 2. С. 144-147.
 38. Молодший школяр: світ дитинства / під ред. А. Г. Хрипкової. Київ : Педагогіка, 2008. 210 с.
 39. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ, Стратегія Президента України від 25.06.2013 №344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

40. Онацький В. М. Всі діти обдаровані. *Обдарована дитина*. 2001. № 6. С. 34-41.
41. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Навчально-методичний посібник / за ред. Г. С. Тарасенко. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 320 с.
42. Осадько О. Ю. Дитина. Вчитель. Психолог: Про індивідуальний підхід до кожного учня. *Початкова школа*. 2008. № 8. С. 26-29.
43. Осадько О. Ю. Формування у дитини емоційно позитивного ставлення до шкільного навчання (Матеріали для роботи з батьками). *Початкова школа*. 2009. № 8. С. 7-10.
44. Паламарчук В. Ф. Як виростити інтелектуала. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 152 с.
45. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник / за ред. О.І. Пометун. Київ : Видавництво А.С.К., 2003. 192 с.
46. Про загальну середню освіту: Закон України від 13.05.1999 № 651-XIV (із змінами і доп. №76-VIII від 28.12.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
47. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: Постанова КМУ, Стандарт, План [...] від 23.11.2011 № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>
48. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
49. Психолого-педагогічні проблеми взаємодії вчителя та учнів. Київ, 2010. 314 с.
50. Рибальченко В. В., Юрін О. М. Організація роботи з обдарованими і здібними учнями: проблеми і шляхи розв'язання. *Управління школою*.

2002. № 7. С. 19-26.
51. Робота з обдарованими дітьми. Харків : Основа, 2010. 190 с.
52. Савченко О. Я. Розвивай свої здібності. Київ, 2005. 80 с.
53. Семаго Н. Я. Технологія психологічного дослідження дитини молодшого шкільного віку. *Журнал практичного психолога*. 2009. №4. С. 12-13.
54. Сидоренко І. В. Психологічні аспекти роботи з обдарованими дітьми в освітньому закладі : Метод. розробка. Суми : Різоцентр, 2005. 64 с.
55. Сисоєва С. Основи педагогічної творчості : підручник. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.
56. Степанова С. А., Михальченко Н. В., Вдовиченко Р. П., Шапочка К. А., Михальченко І. В. Розвиток творчих здібностей особистості у ігровій діяльності. *Warszawa, Polska. Colloquium-Journal*. №28 (115), 2021. С. 29-33.
57. Суровицька М. Вплив гри на розвиток особистості молодших школярів. *Молодь і ринок*. 2014. № 2. С. 170-174.
58. Урунтаєва Г., Афанькіна Ю. Гра як засіб розвитку молодших школярів. *Початкова школа*. 2002. №2. С. 12-14.
59. Устиненко В. І. Місце і роль ігрового феномену у культурі. *Філософські науки*. 2013. №2. С. 69-77.
60. Ушинський К.Д. Зб. творів у 6-ти томах. Київ : Рад. школа, 1952. Т. 4.
61. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 528 с.
62. Цимбалюк І. М., Яницька О. Ю. Загальна психологія. Київ : Професіонал, 2004. 304 с.
63. Шевчук М. О. Дидактична гра як засіб пізнання і розвитку творчості учнів: матеріали консульпункту для учителів початкових класів. Нетішин, 2014. 91 с.
64. Шкільна І. А. Педагогічні умови активізації ігрової діяльності дітей. Київ,

2019. 246 с.

65. Шуба Л.В. Рухливі ігри, як розвиток рухових якостей у школярів початкової школи. *Наука і освіта*. 2014. № 8. С. 212-216.
66. Шумейко Т. Ігрові технології навчання на уроках української мови в першому класі. *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 1. С. 58-59.
67. Щербань П. Застосування ігрових технологій в освіті: історія і перспективи. *Витоки педагогічної майстерності. Сер.: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 13. С. 286.
68. Юркевич В. С. Розвиток початкових рівнів пізнавальної потреби у школяра. *Питання психології*. 2003. №2. С. 80-81.
69. Ягоднікова В. В. Інтерактивні вправи та ігри. Інтерактивні форми і методи навчання. Харків : Основа, 2011. 56 с.
70. Яницька О.Ю., Цимбалюк І.М., Загальна психологія. Київ: Професіонал, 2004. 304с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Рівні розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку

Високий рівень розвитку творчих здібностей учнів початкових класів характеризується здатністю до самоаналізу власної творчої діяльності, вміють створювати нові образи, визначають переваги нових образів. Молодші школярі спроможні емоційно реагувати на творчу діяльність, на власну участь у творчій діяльності, у виховних заходах; контролюють власні емоційні стани, настрої. Школярі мають сформоване позитивне ставлення до творчої діяльності та відзначаються ініціативною поведінкою у творчих заходах.

Середній рівень розвитку творчих здібностей характеризується добрим орієнтуванням у змісті найвідоміших й найпоширеніших у суспільстві творчих заходів, вибірково здатні пояснити їх зміст; мають деяку неузгодженість у проявах творчих здібностей в діяльності. Ситуативно регулюють власну поведінку в ситуації вибору творчої діяльності. Досліджувані здатні взяти на себе індивідуальну відповідальність за свої вчинки. Учні початкових класів спроможні емоційно реагувати на творчу діяльність, на власну участь у творчій діяльності, у виховних заходах; але не завжди здатні контролювати власні емоційні стани, настрої у процесі виконання творчої діяльності.

Низький рівень розвитку творчих здібностей учнів початкових класів характеризується формальним запозиченням школярами у проявах творчої діяльності. Творчі здібності проявляються епізодично, залежно від ситуації. Діти слабо рефлексують на оцінку дорослими власної творчої діяльності, мають невеликий спектр творчих здібностей, мають складності з узагальненням власного емоційного досвіду у творчій діяльності. У більшості досліджуваних відсутня регуляція творчої діяльності.

Анкетне опитування «Виявлення творчих здібностей учнів»

Анкетне опитування дозволяє вивчити ставлення учнів початкових класів до тих чи інших видів діяльності, а також деякі особистісні риси. Бесіда з дитиною у неофіційній, доброзичливій атмосфері допоможе налагодити стосунки з досліджуваним, що полегшить подальшу роботу.

Запитання до учнів:

1. Тобі подобається виконувати завдання, де треба щось вирішувати, думати?
2. Тобі подобається слухати, коли тобі читають казки, оповідання?
3. Тобі подобається співати?
4. Тобі подобається займатися фізкультурою?
5. Тобі подобається гратися з іншими дітьми?
6. Тобі подобається слухати, коли тобі читають оповідання про природу?
7. Тобі подобається робити щось на кухні?
8. Тобі подобається гратися з технічними конструкторами?
9. Тобі подобається вивчати мову, дізнаватися і використовувати нові незнайомі слова?
10. Тобі подобається самому малювати?
11. Тобі подобається гратися в спортивні, рухливі ігри?
12. Тобі подобається керувати іграми дітей?
13. Тобі подобається спостерігати за рослинами в лісі, на полі, в садку, на вулиці?
14. Тобі подобається ходити в крамницю?
15. Тобі подобається, коли тобі читають книжки про техніку, машини, космічні кораблі?
16. Тобі подобаються ігри з відгадуванням слів, назв тварин, іграшок?
17. Тобі подобається придумувати казки, історії?
18. Тобі подобається дотримуватися режиму дня, робити зранку гімнастику, чистити зуби, лягати відпочивати вдень?
19. Тобі подобається розмовляти з новими незнайомими людьми?
20. Тобі подобається доглядати за рибками в акваріумі, пташками, домашніми тваринками?
21. Тобі подобається прибирати за собою книжки, іграшки?
22. Тобі подобається конструювати, малювати проекти літаків, машин?
23. Тобі подобається ходити до історичних музеїв, читати історичні книжки?
24. Тобі подобається самому, без спонукання дорослих, малювати, ліпити, вирізати?
25. Тобі подобається слухати, коли тобі читають про спорт, дивитися телепередачі про спорт (футбол, хокей, гімнастику, фігурне катання, бокс тощо)?

26. Тобі подобається пояснювати щось іншим людям (сперечатися, доводити свою точку зору, переконувати)?
27. Тобі подобається доглядати за кімнатними рослинами?
28. Тобі подобається допомагати дорослим прибирати в квартирі?
29. Тобі подобається рахувати, складати, віднімати, займатися математикою?
30. Тобі подобається дізнаватися про події, які відбуваються в суспільстві?
31. Тобі подобається брати участь у постановці казок, у виставах?
32. Тобі подобається займатися фізкультурою?
33. Тобі подобається допомагати іншим людям?
34. Тобі подобається працювати на городі, грядці, клумбі, вирощувати рослини?
35. Тобі подобається самостійно прасувати, пришивати щось, чистити своє взуття?

Обробка результатів. Запитання відбивають умовний поділ схильностей учнів на сім сфер:

- математика і техніка;
- гуманітарні дисципліни;
- художня діяльність;
- фізкультура і спорт;
- комунікативні інтереси;
- природа;
- домашні обов'язки, самообслуговування.

Ця методика може використовуватися як схема для подальшого спостереження за дитиною.

Інтерпретація результатів. Треба порахувати кількість плюсів і мінусів по вертикалі. Домінування фіксується там, де більше плюсів. При підбитті підсумків і особливо – формулюванні висновків, слід пам'ятати про об'єктивність досліджуваних.

Реєстраційний бланк анкетного опитувальника

«Виявлення здібностей учнів»

Математика і техніка		Гуманітарні дисципліни		Художня діяльність		Фізкультура і спорт		Комунікативні інтереси		Природа		Домашні обов'язки	
1		2		3		4		5		6		7	
8		9		10		11		12		13		14	
15		16		17		18		19		20		21	
22		23		24		25		26		27		28	
29		30		31		32		33		34		35	

ДОДАТОК В

Тест «Творчість» (автори: О. Кульчицька, Л. Чорна)

Дана програма психологічного обстеження учнів передбачає визначення рівня розвитку творчих здібностей, переважання словесної або практичної їх спрямованості.

У оцінюванні рівня розвитку творчості авторки використовували модифіковані методики Дж.Гілфорда і П.Торренса.

До методик, що вимірюють рівень практичної творчості, належать: «Білі кружальця» (дитина, розглядаючи два білих кола на кольоровому фоні, має назвати варіанти їх значення).

Оцінка творчого тесту проводиться за такими параметрами: оригінальність (нестандартність виконання), швидкість (кількість створених дитиною образів або слів), гнучкість (здатність знаходити різноманітні ідеї).

Додаток В1

Тест 1. «Білі кружальця» (невербальна творчість)

Цей субтест належить до серії невербальних тестів. За допомогою нього досліджують, наскільки у дитини розвинена спостережливість, чи володіє вона елементами аналогізування, узагальнення, порівняння, класифікації, тобто стратегічними тенденціями виявляти творчість, фантазію, уяву. Субтест дає змогу виявити індивідуальні показники уявлень дитини про предмети.

Процедура проведення. Перед дитиною кладуть наклеєні на картон темного кольору два білих кружальця діаметром 6 см і ставлять запитання:

«Що це може бути?». Дитина повинна назвати якомога більше предметів, речей, які оточують її в повсякденному житті. За кожний задум дається один бал. Отже, максимальна оцінка за субтест дорівнює кількості задумів дитини.

Для порівняння індивідуальних показників виконання дітьми цього

субтесту слід порахувати середній бал, що дає змогу з'ясувати, наскільки індивідуальні показники дитини відрізняються від середнього. Це допоможе виявити індивідуальні особливості її уявлення і спостережливості.

Однак потрібно мати на увазі, що цей показник свідчить лише про загальну тенденцію у виявленні дитиною пізнання навколишньої дійсності.

З метою визначення того, наскільки дитина оригінальна у своїх задумах, нестандартна у виконанні завдань субтесту, слід проранжувати її відповіді.

Необхідно визначити рангове місце кожного із задумів. Для цього слід зафіксувати відповіді учнів у всій вибірці, тобто визначити, скільки разів повторюється задум. Так, наприклад, якщо слово «вікно» повторюється 5 разів, слово «коло» – 4 рази, слово «фари» – 3 рази, а слово «ручка на дверях» – 0 разів, то, відповідно, рангові місця кожного із задумів такі: слово «вікно» – V місце, «коло» – IV місце, «фари» – III місце, «ручка на дверях» – I місце. Залежно від рангового місця в загальній вибірці, зараховують бали за оригінальність. При цьому найнижчий бал дають тому задуму, який найчастіше трапляється у вибірці. У нашому випадку 1 бал дається слову «вікно», 2 бали – «коло». Для обчислення середнього показника виявлення оригінальності дітьми під час виконання даного субтесту використовують спеціальну формулу.

Інтерпретації тесту. Легкість виконання субтесту дітьми визначається кількістю задумів.

Якщо їх становить 14–35, це високий рівень, він оцінюється трьома балами, якщо 8–13 – це середній рівень, він оцінюється на один бал нижче, а якщо 0–7, це низький рівень висування задумів, він оцінюється в 1 бал.

Оригінальність визначається через обернено пропорційний показник частоти повторюваності задумів по всій вибірці. Залежно від частоти повторення задуму визначається рівень оригінальності: 1 раз – високий – 3 бали; 2 рази – середній – 2 бали; 3 рази і більше – низький – 1 бал.

У таблиці В.1 подано орієнтовний перелік задумів, що висувають діти.

Таблиця В.1

Перелік задумів, що пропонують діти до тесту «Білі кружальця»

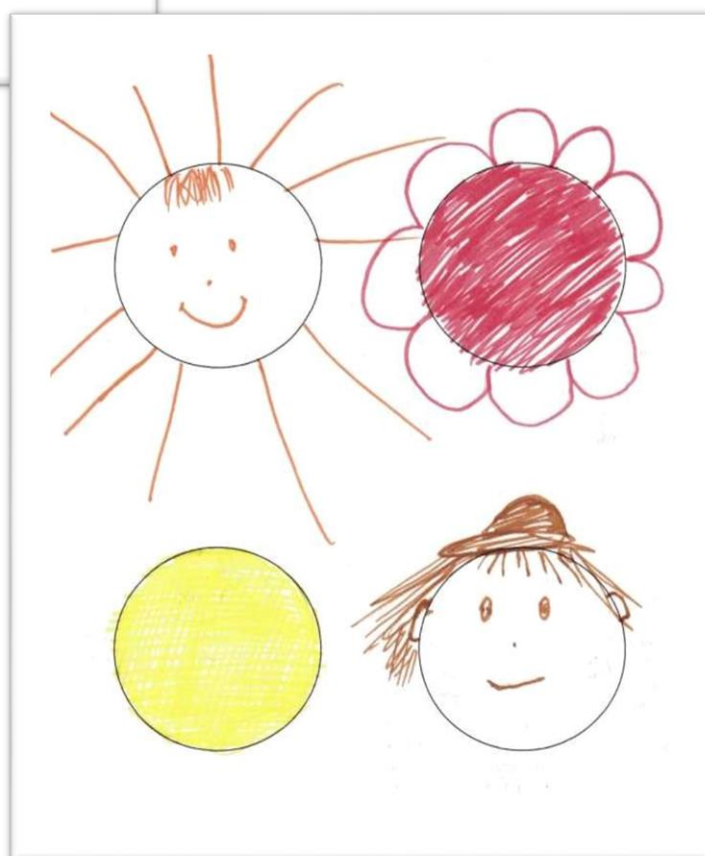
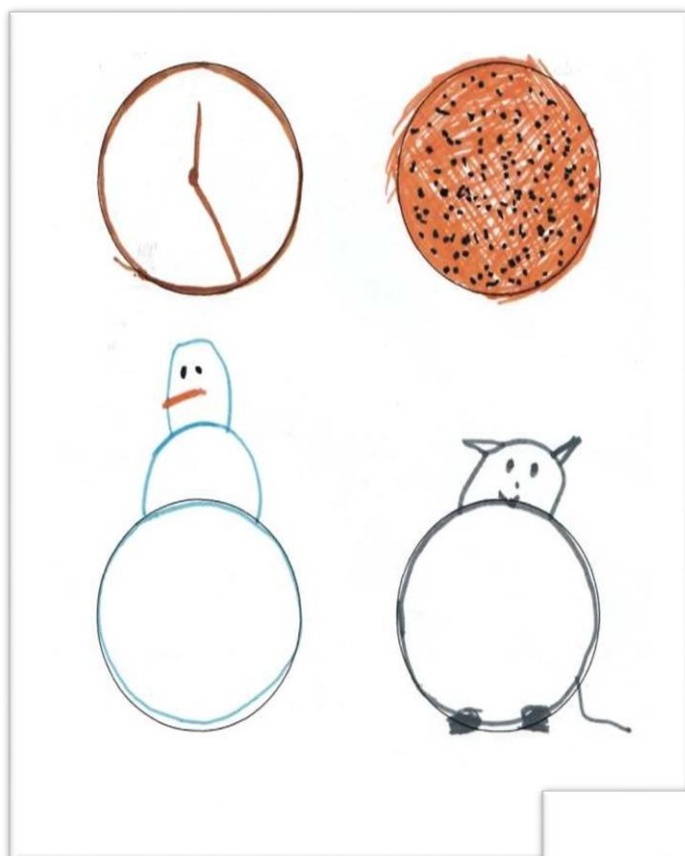
Рівень	Перелік задумів учнів
Високий	Бантики, мотоцикл, гантелі, острови, ячня, клубки, пірамідки, акваріум, ілюмінатори ракети, касета, радіо, гвинтики, розетки, трубка телефону, кашкет, дно кошика, розрізаний огірок, буряк, капуста, поле, кришка скриньки, намисто, котушка ниток, шашки, піднос, парасолька
Середній	Дзеркало, хліб, олівець, бублики, ніжки, стебла, дерева, тенісні м'ячики, миски, дірки, маска, двері, лінзи, літаюча тарілка, замки на дверях, світильник, глобус, печиво, сережки, каструля, стіл, горошок, комбайн, яма, спортивні кільця, дзвоники
Низький	Колеса, фарби, лампи, вісімка, фари, сніжні кульки, два мандарини, робот, сонце, голови, банки, пеньки, кільця, мотрійка, нуль, монети, руль, кнопки, очі, кола, сніговик, світлофор, гудзики, ліхтарі, кришка

Легкість і оригінальність – показники, які є основними в цьому субтесті.

При аналізі емпіричного матеріалу можна також виділити додатковий показник — гнучкість мислення, як здатність дитини знаходити незвичайні для її життєдіяльності предмети, точно помічати аналогії між предметами і віддаленими об'єктами. Цей показник свідчить про те, наскільки дитина кмітлива, спостережлива, виявляє творчий підхід. Максимальна оцінка за гнучкість мислення – 3 бали. Її дають тим дітям, які здатні не тільки точно помічати аналогії між предметами, далекими від їх життєдіяльності, а й висувати фантастичні задуми, що не відповідають утилітарному характеру об'єктів, предметів, явищ (наприклад: літаючі тарілки, спортивні кільця, гантелі, ілюмінатори ракети, дві котушки ниток). Два бали дають тим дітям, які виявляють здатність помічати навколишні предмети і явища, що свідчить про достатній розвиток спостережливості. Один бал дають тим дітям, які висувають задуми утилітарного характеру, називаючи предмети, які повсякденно і вельми часто зустрічаються в процесі їх життєдіяльності (наприклад, колеса, окуляри, кола, кулі, фари).

Додаток В.2

Зразки роботи дитини молодшого шкільного віку за завданнями для виявлення розвитку здібностей до творчої діяльності

ДОДАТОК Г

Анкетне опитування

«Виявлення творчих здібностей дитини»

Анкетне опитування дозволяє вивчити ставлення учнів до тих чи інших видів творчої діяльності, а також деякі особистісні риси. Відповіді анкети базуються на спостереженнях педагогів, асистентів учителя, батьків.

Запитання для педагогів та батьків

1. Дитині подобається виконувати завдання, де треба щось вирішувати, думати?
2. Дитині подобається слухати, коли тобі читають казки, оповідання?
3. Дитині подобається співати?
4. Дитині подобається займатися фізкультурою?
5. Дитині подобається гратися з іншими дітьми?
6. Дитині подобається слухати, коли тобі читають оповідання про природу?
7. Дитині подобається робити щось на кухні?
8. Дитині подобається гратися з технічними конструкторами?
9. Дитині подобається вивчати мову, дізнаватися і використовувати нові незнайомі слова?
10. Дитині подобається самому малювати?
11. Дитині подобається гратися в спортивні, рухливі ігри?
12. Дитині подобається керувати іграми учнів?
13. Дитині подобається спостерігати за рослинами в лісі, на полі, в садку, на вулиці?
14. Дитині подобається ходити в крамницю?
15. Дитині подобається, коли тобі читають книжки про техніку, машини, космічні кораблі?
16. Дитині подобаються ігри з відгадуванням слів, назв тварин, іграшок?
17. Дитині подобається придумувати казки, історії?
18. Дитині подобається дотримуватися режиму дня, робити зранку гімнастику, чистити зуби, лягати відпочивати вдень?

19. Дитині подобається розмовляти з новими незнайомими людьми?
20. Дитині подобається доглядати за рибками в акварумі, пташками, домашніми тваринками?
21. Дитині подобається прибирати за собою книжки, іграшки?
22. Дитині подобається конструювати, малювати проекти літаків, машин?
23. Дитині подобається ходити до історичних музеїв, читати історичні книжки?
24. Дитині подобається самому, без спонукання дорослих, малювати, ліпити, вирізати?
25. Дитині подобається слухати, коли тобі читають про спорт, дивитися телепередачі про спорт (футбол, хокей, гімнастику, фігурне катання, бокс тощо)?
26. Дитині подобається пояснювати щось іншим людям (сперечатися, доводити свою точку зору, переконувати)?
27. Дитині подобається доглядати за кімнатними рослинами?
28. Дитині подобається допомагати дорослим прибирати в квартирі?
29. Дитині подобається рахувати, складати, віднімати, займатися математикою?
30. Дитині подобається дізнаватися про події, які відбуваються в суспільстві?
31. Дитині подобається брати участь у постановці казок, у виставах?
32. Дитині подобається займатися фізкультурою?
33. Дитині подобається допомагати іншим людям?
34. Дитині подобається працювати на городі, грядці, клумбі, вирощувати рослини?
35. Дитині подобається самостійно прасувати, пришивати щось, чистити своє взуття?

Обробка результатів.

Запитання відбивають умовний поділ схильностей учнів на сім сфер:

- математика і техніка;
- гуманітарні дисципліни;
- художня діяльність;
- фізкультура і спорт;
- комунікативні інтереси;
- природа;
- домашні обов'язки, самообслуговування.

Інтерпретація результатів.

Треба поррахувати кількість плюсів і мінусів по вертикалі. Домінування фіксується там, де більше плюсів. При підбитті підсумків і особливо — формулюванні висновків, слід пам'ятати про об'єктивність досліджуваних.

№	Б	В	№	Б	В	№	Б	В	№	Б	В	№	Б	В	№	Б	В	№	Б	В
3			3			3			3			3			3			3		
1			2			3			4			5			6			7		
8			9			10			11			12			13			14		
15			16			17			18			19			20			21		
22			23			24			25			26			27			28		
29			30			31			32			33			34			35		
Разом			Разом			Разом			Разом			Разом			Разом			Разом		

Сфера	Математика і техніка	Гуманітарні дисципліни	Художня діяльність	Фізкультура і спорт	Комунікативні інтереси	Природа	Домашні обов'язки
Сума балів							

Умовні позначення: «№ 3» – номер запитання;

«Б» – відповідь батьків; «В» – відповідь вихователів;

«Разом» – сума балів по вертикалі (кожен «+» – 1 бал)

ДОДАТОК Д

ПСИХОКОРЕКЦІЙНА ПРОГРАМА**«Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів»****«Творчі заняття для розвитку творчих здібностей та уяви»**

Мета програми: формування творчої уяви, логічного та творчого мислення, здатності до фантазування; розвиток гнучкості думки, незалежності в судженнях, асоціативності мислення, вміння шукати і знаходити різні варіанти вирішення поставлених задач; розкриття творчого потенціалу учнів; сприяння підвищенню рівня групової згуртованості, гармонійному розвитку учнів.

Основні принципи програми:

- врахування індивідуально-психологічних особливостей учнів початкових класів;
- створення умов для максимального розкриття особистості дитини, її творчого потенціалу.

Заняття 1. «Давайте познайомимося»

Мета: розвивати творчу уяву, творче і логічне мислення, зосередженість; розвивати почуття близькості, розуміння необхідності у вірних і добрих друзях; сприяти зміцненню почуття єдності, згуртованості, підвищенню впевненості в собі, зняттю психоемоційного напруження; виховувати незалежність у висловлюваннях, чуттєвість, повагу до інших учнів, вміння давати об'єктивну оцінку своїм діям і діям товаришів на занятті.

Обладнання: картки із зображенням різних предметів, хустинки, гуаш, аркуші білого паперу, пензлики.

Протягом заняття були використані: Привітання. Вірш-настрій, гра-привітання «Поділися добротою з друзями», ігри: «Вітер дме на...», «На що схоже?», «Гармонійний танок», «Намалюй свій настрій», «Стежинка».

Заняття 2. «Разом гратись веселіше»

Мета: розвивати творчу уяву та здатність до фантазування, пізнавальну активність учнів, самоконтроль, уміння переключати увагу; формувати здатність вербально та невербально виражати свої емоції; сприяти подоланню інертності фізичного та психічного самопочуття, налаштовувати на активну роботу і контакт одне з одним; виховувати повагу до інших учнів, упевненість у своїх силах і здібностях.

Обладнання: білий папір, гуаш, касета із записом музики, вправа на розслаблення, сюрприз від Пізнайка, картки.

Протягом заняття були використані: Привітання. Вірш – настрої, вправи:

«Добра тварина», «На яку іграшку схожий цей предмет?», «Яка ця музика?», «Намалюй, що уявив, коли слухав музику», ігри: «Хто тебе покликав?», «Веретено», вправа на розслаблення «Політ птаха».

Заняття 3. «Допоможемо Колобку»

Мета: розвивати творче мислення, уяву, фантазію; виховувати почуття відповідальності за іншого, вміння підтримувати і співчувати; розвивати виразність міміки і жестів; сприяти згуртованості учнів; учити малюків передавати свій емоційний стан за допомогою міміки; виховувати впевненість у своїх силах.

Обладнання: настільний театр «Колобок», гуаш, пензлі, аркуші білого паперу, клубок ниток, хустинки.

Протягом заняття були використані: Вірш-настрої, вправи: «Нитка, що зв'язує», «Так чи ні?», «Країна плям», «Уяви собі, що ти...», казка «Колобок», гра «Склади речення із заданими словами», «Гармонійний танок».

Заняття 4. «Подорож у країну фантазіївку»

Мета: розвивати виразність міміки, творче мислення, уяву, самоконтроль, уміння переключати й концентрувати увагу; виховувати риси творчої особистості: впевненість, оригінальність, зацікавленість, чуттєву виразність, розкутість; формувати у учнів готовність до реалізації творчого потенціалу.

Обладнання: касета із записом музики, аркуш паперу кожній дитині, гуаш, пензлики.

Були використані: Привітання. Вірш-настрій, вправа «Дружба починається з посмішки», «Вітер дме на...», гра «Закінчи речення», «Прослухавши музику, склади казку», «Натюрморт», вправа «Сонячний зайчик».

Заняття 5. «Маленькі творці»

Мета: розвивати творчу уяву, логічне і творче мислення, здібності до фантазування, емоційність, здатність до саморегуляції; сприяти зміцненню почуття єдності, згуртованості, підвищенню впевненості в собі, зняттю психоемоційного напруження; виховувати незалежність у висловлюваннях, чуттєвість, повагу до інших учнів.

Обладнання: олівці, фломастери, аркуші паперу з намальованими колами, магнітофонний запис спокійної музики, повітряні кульки, пісня «Вітер перемін».

Під час заняття застосовувалися: Привітання. Вірш-настрій, вправа-привітання «Свічка доброти», «Так чи ні?», «Чарівні кола», вправи:

«Гармонійний танок», «Уявіть собі...», «Стежинка», «Врятуй пташеняток».

Заняття 6. «Завдання від Пізнайка»

Мета: розвивати пізнавальну сферу: увагу, кмітливість, пам'ять, творче і логічне мислення, підтримувати прояви творчої уяви; розвивати вміння

дивитися на один і той же предмет із протилежної точки зору; сприяти розвитку відчуття індивідуальності кожного, вміння спокійно вислухати співрозмовника; виховувати риси творчої особистості: винахідливість, ініціативність; формувати вміння синтезувати й оригінально поєднувати ідеї.

Обладнання: лист від Пізнайка, гроно винограду, предметні картинки. Були використані: Привітання. Вірш-настрій, вправа «Дружба починається з посмішки», гра «Заборонене слово», «Добре-погано», «Хто ви?», «Казка по колу», вправа «Гроно винограду», «Обмін побажаннями».

Завдання 7. «У музеї наук»

Мета: розвивати образне та логічне мислення, уяву, пам'ять, художнє сприймання, математичні та художні здібності; формувати почуття прекрасного; виховувати якості творчої особистості: толерантність, інтерес до творчої діяльності, любов до природи; закріплювати правила поведінки у закладах культури; закріплювати знання учнів про кількість предметів, цифри, геометричні фігури.

Обладнання: картини із зображенням предметів різної кількості, цифри, фарби, пензлики, білі аркуші паперу із зображенням різної поведінки у природі, касета із записом спокійної музики.

Протягом заняття були використані: Привітання. Вірш-настрій, гра – привітання «Обмін компліментами», гра «Заборонене слово», «Математична картинна галерея», «Добре-погано», «Упізнай і привітайся», «Натюрморт», «Музика», «Сонячний зайчик».

Додаток Е

Таблиця 2.1.

Результати дослідження творчих здібностей школярів за методикою «Виявлення творчих здібностей учнів»

Група досліджуваних	Схильності школярів до відповідних сфер здібностей													
	математика і техніка		гуманітарні дисципліни		художня діяльність		фізкультура і спорт		комунікативні інтереси		природа		домашні обов'язки	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Група досліджуваних школярів (n=51)	8	15,7	7	13,7	9	17,6	6	11,8	8	15,7	6	11,8	7	13,7

Таблиця 2.2.

Результати дослідження індивідуальних особливостей уяви та спостережливості у школярів за допомогою тесту «Білі кружальця»

Група досліджуваних	Рівні розвитку уяви та спостережливості					
	низький		Середній		високий	
	кількість	%	Кількість	%	кількість	%
Група досліджуваних школярів (n=51)	17	33,33	15	29,42	19	37,25

Таблиця 2.3.

Результати дослідження оригінальності відповідей школярів за допомогою тесту 1 «Білі кружальця»

Група досліджуваних	Рівні оригінальності відповідей					
	Низький		середній		високий	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Група досліджуваних школярів (n=51)	35	68,63	10	19,61	6	11,76

Таблиця 2.4.

Результати дослідження категоріальної гнучкості мислення школярів за допомогою тесту «Білі кружальця»

Група досліджуваних	Рівні категоріальної гнучкості мислення					
	низький		середній		високий	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Група досліджуваних школярів (n=51)	51	100	-	-	-	-

Таблиця 2.5

Результати дослідження батьків на предмет вивчення творчих здібностей їх учнів початкових класів за допомогою анкетного опитування

Група досліджуваних	Схильності дітей-школярів до відповідних сфер здібностей													
	математика і техніка		гуманітарні дисципліни		художня діяльність		фізкультура і спорт		комунікативні інтереси		природа		домашні обов'язки	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Група досліджуваних школярів (n=30)	5	16,67	3	10,0	6	20,0	5	16,67	2	6,66	6	20,0	3	10,0

Таблиця 2.6.

Група досліджуваних	Схильності школярів до відповідних сфер здібностей													
	математика і техніка		гуманітарні дисципліни		художня діяльність		фізкультура і спорт		комунікативні інтереси		природа		домашні обов'язки	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Група досліджуваних школярів (n=51)	11	21,57	4	7,84	9	17,65	8	15,69	3	5,88	10	19,61	6	11,76

Таблиця 2.7

Рівні розвитку творчих здібностей

Етапи експерименту	Групи школярів	Рівні розвитку творчих здібностей					
		Високий		Середній		Низький	
		Абсолютна к-сть	%	Абсолютна к-сть	%	Абсолютна к-сть	%
Констатувальний експеримент	Експериментальна група ЕГ (N=25)	2	8,0	9	36,0	14	56,0
	Контрольна група КГ (N=26)	2	7,7	8	30,8	16	61,5
	Загалом (N=51)	4	7,8	17	33,4	30	58,8

Таблиця 2.8

Загальні рівні розвитку творчих здібностей учнів початкових класів (на етапі констатувального експерименту)

Рівні	Групи школярів	Показники критеріїв розвитку (%)			Загальний показник
		Когнітивний	Емоційний	Діяльнісний	
Високий	ЕГ (N=25)	8,0	8,0	4,0	6,7
	КГ (N=26)	7,7	7,7	3,9	6,4
Середній	ЕГ (N=25)	36,0	32,0	36,0	34,7
	КГ (N=26)	30,8	30,8	34,6	32,1
Низький	ЕГ (N=25)	56,0	60,0	60,0	58,7
	КГ (N=26)	61,5	61,5	60,8	61,3